

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ท่านปรีดิฯ และ กรณีสวรรคต

สุพจน์ ด้านตระกูล

อัญเชิญขึ้นครองราชย์

จากความขัดแย้งระหว่างพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ กับรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา อันเป็นเหตุให้พระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัติ เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ และโดยที่พระปกเกล้าฯ ไม่ได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดเป็นองค์รัชทายาท รัฐบาลพระพหลฯ จึงประชุมปรึกษาหารือกันในช่วงเวลา ๕ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ถึงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ เพื่อพิจารณาหาเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีขึ้นเป็นองค์พระมหากษัตริย์สืบต่อไป ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๕ และโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาล พุทธศักราช ๒๔๗๖

กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ มีด้วยกัน ๘ หมวด ๒๑ มาตรา หมวดที่สำคัญคือหมวดที่ ๔ ว่าด้วยลำดับชั้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ และหมวดที่ ๕ ว่าด้วยผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสันตติวงศ์ หมวดที่ ๔ มาตรา ๙ บัญญัติไว้ว่า

"ลำดับชั้นเชื้อพระบรมราชวงศ์ ซึ่งจะควรสืบราชสันตติวงศ์นั้น ท่านว่าให้เลือกตามสายตรงก่อนเสมอ ต่อไม่สามารถเลือกทางก็ตรงได้แล้ว จึงให้เลือกตามเกณฑ์ที่สนิทมากและน้อย" "เพื่อให้สิ้นสงสัย ท่านว่าให้วางลำดับสืบราชสันตติวงศ์ไว้ดังต่อไปนี้" ครั้นแล้วท่านก็ลำดับพระญาติวงศ์ผู้มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์ นับแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปฐมลงไป สรุปเป็นภาษาไทยให้เข้าใจง่าย ๆ ดังนี้

ลำดับที่ ๑ พระราชโอรสหรือพระราชนัดดา

ลำดับที่ ๒ กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา แต่ทรงมีสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนี หรือพระราชโอรสของสมเด็จพระอนุชา

ลำดับที่ ๓ กรณีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับไร้ทั้งสมเด็จพระอนุชา ร่วมพระราชชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐา หรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระราชชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรือพระอนุชา

ลำดับที่ ๔ กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชา ร่วมพระราชชนนี และไร้สมเด็จพระเชษฐา หรือพระอนุชาต่างพระราชชนนี แต่ทรงมีพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ หรือพระโอรสของพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ

ลำดับที่ ๕ กรณีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไร้พระราชโอรสและไร้พระราชนัดดา พระอนุชา ร่วมพระราชชนนีและพระอนุชาต่างพระราชชนนี พระเจ้าพี่ยาเธอ น้องยาเธอ แต่ทรงมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอหรือพระโอรส

ดังกล่าวนี้คือลำดับพระองค์ ผู้มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายมณเฑียรบาล มาตรา ๙ แต่มีข้อบังคับว่าด้วยผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสมบัติไว้ในหมวด ๕ มาตรา ๑๑ ว่าดังนี้

๑. มีพระสัญญาวิปลาศ
๒. ต้องราชทัณฑ์ เพราะประพฤติผิดพระราชกำหนดกฎหมายในคดีมหันตโทษ
๓. ไม่สามารถทรงเป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภก
๔. มีพระชายาเป็นนางต่างดาว กล่าวคือนางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่น นอกจากชาวไทยโดยแท้
๕. เป็นผู้ที่ได้ถูกถอดถอนออกแล้ว จากตำแหน่งพระรัชทายาท ไม่ว่าจะการถูกถอดถอนจะได้เป็นไปในรัชกาลใด ๆ
๖. เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสีย จากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงตราขึ้นก่อนที่ พระองค์จะเสด็จสวรรคตเพียงหนึ่งปี (คือตราขึ้นในเดือน พฤศจิกายน ๒๔๖๗ และพระองค์เสด็จสวรรคตในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖) และก่อนที่ พระองค์จะเสด็จสวรรคต ๒ เดือน พระองค์ได้ทรงมีพระบรมราชโองการลงวันที่ ๒ กันยายน ๒๔๗๖ ถึงเสนาบดีว่า เกี่ยวข้องกับองค์รัชทายาท ที่จะสืบสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์ท่าน (ขณะนั้นสมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาพระวรราชเทวี กำลังทรงพระครรภ์ ยังไม่แน่ว่าจะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดา) พระบรมราชโองการมีความตอนหนึ่งว่า ดังนี้

"...ให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชยนั้นเสียเถิด เพราะหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชมีแม่ที่ไม่มีชาติสกุล เกรงว่าจะไม่เป็นที่เคารพแห่งพระบรมวงศานุวงศ์..."

ต่อมาในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๘ ก่อนเสด็จสวรรคตเพียงวันเดียว พระนางเจ้าสุวัทนาพระวรราชเทวี ได้ประสูติพระราชธิดา (สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุดาฯ) จึงเป็นอันว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ไม่มีพระราชโอรสที่จะสืบราชสันตติวงศ์ การสืบราชสันตติวงศ์จึงต้องเป็นไปตามเงื่อนไขข้อ ๒ แห่งกฎมณเฑียรบาล เงื่อนไขข้อ ๒ ได้บัญญัติไว้ว่า

"กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชชนนีหรือพระโอรสของสมเด็จพระอนุชา" พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระเชษฐภคินีและพระอนุชาร่วมพระราชชนนีด้วยกันแก่พระองค์ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาหุรัดมณีมัย (ประสูติเมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๔๒๑ สิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๓๐)
๒. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าตรีเพ็ชรุตม์ธำรง
๔. จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (ต้นสกุลจักรพงษ์ ณ อุทยาน)
๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (ประสูติและสิ้นพระชนม์ในวันเดียวกัน)
๗. พลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศเดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา (ต้นสกุลอภัยวงศ์ ณ อุทยาน)
๘. สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุช กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย (ต้นสกุลจุฑาธุช) และ
๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปก กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (รัชกาลที่ ๗)

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สวรรคตนั้น พี่น้องร่วมพระราชชนนีกับพระองค์ท่าน ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระราชธิดากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาพระองค์เดียว ซึ่งเป็นพระอนุชาองค์สุดท้าย และมีนัดดาสององค์ คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ โอรสของกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กับหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช โอรสของกรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย

กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ขณะยังมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น ดำรงฐานะเป็นรัชทายาทของพระมงกุฎเกล้าฯ ด้วยเป็นพระอนุชาถัดจากพระองค์ และขณะนั้นกรมหลวงพิษณุโลกฯ มีหม่อมแคทยาเป็นพระชายา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พระราชบิดาทรงรับเป็นสะใภ้ หลวง ม.ร.ว. นริศรา จักรพงษ์ พระธิดาพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เล่าไว้ในหนังสือ แคทยาและเจ้าฟ้าสยาม ว่าชื่อ จุลจักรพงษ์ เป็นชื่อที่พระมงกุฎเกล้าฯ ทรงประทานตั้งให้ โดยเปลี่ยนจากชื่อ พงษ์จักร ที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสาวภาคย์ศรี ประทานตั้งให้แต่แรก

ดังนั้นตามเงื่อนไขข้อ ๒ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จึงอยู่ในฐานะที่จะได้รับการสถาปนา ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อจากพระมงกุฎเกล้าฯ เพราะเป็นพระโอรสของสมเด็จพระอนุชา องค์รัชทายาท (กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ)

ส่วนหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสของกรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชยนั้น ซึ่งตามกฎมณเฑียรบาล ก็มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์เป็นพระองค์ถัดไป จากพระองค์เจ้าจุลฯ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ท่านทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ข้ามไปเสียดังที่ยกมาข้างต้น

จากพระบรมราชโองการฉบับวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๖๘ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พระมกุฎเกล้าฯ ทรงรับในสิทธิ์สืบราชสันตติวงศ์ของพระองค์เจ้าจุลฯ เพราะถ้าพระองค์ไม่ทรงรับในสิทธิ์ดังกล่าวนี้ พระองค์จะต้องระบุไว้ในพระบรมราชโองการฉบับเดียวกันนี้ว่าให้ข้ามไปเสีย (เพราะมีแม่เป็นนางต่างดาว) เช่นเดียวกับที่ทรงระบุให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์วัช (เพราะมีแม่ที่ไม่มีชาติสกุล) นั้นแล้ว แต่มีแม่เป็นนางต่างดาวไม่อยู่ในข้อห้ามตามมาตรา ๑๑ (๔) ห้ามแต่มีชายาเป็นนางต่างดาวเท่านั้น

ในที่ประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ในคืนวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ซึ่งมี จอมพล สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุวงศ์วรานนท์เป็นประธานของที่ประชุม อันประกอบด้วย จอมพลสมเด็จพระพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้เปี่ยมไปด้วยพระบารมี ได้มีความเห็นให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปก กรมขุนสุโขทัยธรรมราชาขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี

ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ โดยกฎมณเฑียรบาล พระองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นสายตรงคือ โอรสของพระเชษฐา (กรมหลวงพิษณุโลกฯ) ที่มีสิทธิ์ในการสืบราชสันตติวงศ์ก่อนกรมขุนสุโขทัย (รัชกาลที่ ๗) แต่ด้วยบารมีของจอมพล สมเด็จพระพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้ช่วยส่งให้กรมขุนสุโขทัยขึ้นสู่อำนาจบัลลังก์ข้ามพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ไป

ส่วนกรมหลวงสงขลาฯ สมเด็จพระราชบิดานั้น เป็นอนุชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี (สมเด็จพระศรีสวรินทรบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า)

แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมาร สิ้นพระชนม์เสียก่อนที่จะได้ขึ้นครองราชย์ ต่อมาสมเด็จพระราชบิดา พระจุลจอมเกล้าฯ ได้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนเทพทวาราวดี ในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา ผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (แทนที่จะเป็นกรมหลวงสงขลาฯ พระอนุชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารพระองค์ก่อน) และถ้านับโดยศักดิ์ทางพระมารดาแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระมารดาของกรมขุนเทพทวาราวดี (รัชกาลที่ ๖) เป็นพระน้องนาง (ประสูติ ๑ มกราคม ๒๔๐๖) ของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา (ประสูติ ๑๐ กันยายน ๒๔๐๕ นับตามปีปฏิทินเก่า) ในสมเด็จพระมารดาสมเด็จพระปิยมมาวดี ที่มีพระพี่นางองค์โตร่วมครรภ์พระมารดาเดียวกันคือ พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ (ประสูติ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๐๓) หรือพระนางเรือล่ม

ที่ผมอดสำหรับลำดับความการสืบราชสันตติวงศ์มานั้น ก็เพื่อเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ มีส่วนสำคัญอย่างไรบ้าง ในการสนับสนุนเชื้อสายของ กรมหลวงสงขลานครินทร์ ขึ้นนั่งบัลลังก์พระมหากษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์ ทั้ง ๆ ที่ถูกข้ามมาแล้ว

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีระหว่างวันที่ ๒-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ ครั้งนั้น ท่านปรีดีฯ ได้บันทึกไว้ในหนังสือ บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"(๑) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ที่ทรงเป็นรัชทายาทในรัชกาลที่ ๖ ครั้นแล้วจึงพิจารณาว่า "โดยนัย" แห่งกฎมณเฑียรบาล ๒๔๖๗ นั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จะต้องยกเว้นตามมาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎมณเฑียรบาลหรือไม่ เพราะมารดามีสัญชาติเดิมเป็นต่างประเทศ ซึ่งตามตัวยากโดยเคร่งครัดกล่าวไว้แต่เพียง ยกเว้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่มีพระชายาเป็นคนต่างดาว (ขณะนั้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังไม่มีพระชายาเป็นนางต่างดาว) รัฐมนตรีบางท่านเห็นว่าขอยกเว้นนั้นใช้สำหรับรัชทายาทองค์อื่น แต่ไม่ใช้กรณีสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ซึ่งขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สถาปนาเป็นรัชทายาทนั้น ก็ทรงมีพระชายาเป็นนางต่างดาวอยู่แล้ว และทรงรับรองเป็นสะใภ้หลวงโดยถูกต้อง แต่ส่วนมากของคณะรัฐมนตรีตีความคำว่า "โดยนัย" นั้น ย่อมนำมาใช้ในกรณีที่ ผู้ซึ่งจะสืบราชสันตติวงศ์ มีพระมารดาเป็นนางต่างดาวด้วย"

รัฐมนตรีส่วนข้างมากที่ดีความคำว่า "โดยนัย" ดังกล่าวนี มีท่านปรีดีฯ ร่วมอยู่ด้วย และเป็นคนสำคัญ ในการอภิปรายซักจูง ให้รัฐมนตรีส่วนข้างมากมีความเห็นร่วมกับท่าน

ที่ประชุมจึงได้พิจารณาถึงพระองค์อื่น ๆ ตามกฎเกณฑ์ของกฎมณเฑียรบาลที่ระบุไว้ว่า "...ต่อไปไม่สามารถเลือกทางสายตรงได้แล้ว จึงให้เลือกตามเกณฑ์ที่มีสนิทมากและน้อย"

ในบรรดาพระองค์ที่สนิทมากและน้อยนี้มีอาทิ กรมพระนครสวรรค์ และพระโอรส พระโอรสของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคล ตามการชี้แนะของท่านปรีดีฯ ที่เห็นสมควรสถาปนาพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลฯ คือ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิตล ขึ้นเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ ๘ สืบต่อจาก พระปกเกล้าฯ อันเป็นการกลับคืนเข้าสู่สายเดิม คือสายสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยาม มกุฎราชกุมาร

การสถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิตลขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากจะเป็นการกลับสู่สายเดิมโดยชอบธรรมแล้ว ยังเป็นไปตามพระดำริของพระปกเกล้าฯ อีกด้วย บันทึกลับที่จดโดยพระยามหิธร เสนาบดีกระทรวงมหรธาธร ว่าดังนี้

"วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๗.๑๕ น. โปรดเกล้าฯ ให้พระยามโนปกรณ์ฯ พระยาศรีสารฯ พระยาปริชาชลยุทธ พระยาพหลฯ กับหลวงประดิษฐมนูธรรม มาเฝ้าฯ ที่วังสุโขทัย มีพระราชดำรัสว่า อยากจะสอบถามความบางข้อและบอกความจริงใจ ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง อยากจะแนะนำเรื่องสืบสันตติวงศ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า และพระพุทธเจ้าหลวงได้เคยทรงพระราชดำริ ที่จะออกจากราชสมบัติ เมื่อทรงพระชราเช่นเดียวกัน ในส่วนพระองค์พระเนตรก็ไม่ปกติ คงทนงานไปได้ไม่นาน เมื่อการณปกติแล้ว จึงอยากจะลาออกเสีย ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์ ก็ถูกข้ามมาแล้ว ผู้ที่จะสืบสันตติวงศ์ต่อไป ควรจะเป็นพระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์ ฯลฯ"

ดังกล่าวนี จะเห็นได้ว่าท่านปรีดีฯ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญยิ่ง ในการอัญเชิญในหลวงอานันทฯ ขึ้นครองราชย์ เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗

ปกป้องราชบัลลังก์

ในคดีคำที่ ๔๒๒๖/๒๕๒๑ ท่านปรีดี พนมยงค์ โจทก์ยื่นฟ้อง นายรอง ศยามานนท์ ศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์ จำเลย กรณีที่ศาสตราจารย์ผู้นั้นบิดเบือนประวัติศาสตร์ หมิ่นประมาทใส่ความ ซึ่งในที่สุดจำเลยรับผิดตามฟ้องนั้น คำบรรยายฟ้องตอนหนึ่งว่า ดังนี้

"เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ได้มีพระราชกฤษฎีกาแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และพลโทมังกร พรหมโยธี เป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด ต่อมาอีก ๖ วันคือในวันที่ ๑๘ เดือนเดียวกันนี้ ก็ได้มีกฤษฎีกาเพิ่มเติมอีกฉบับหนึ่งว่า ให้จอมพลพิบูลฯ มีอำนาจสิทธิขาดผู้เดียว ในการสั่งทหารสามเหล่าทัพ อันเป็นอำนาจพิเศษยิ่งกว่า ผู้บัญชาการทหารสูงสุดอื่น ๆ"

"ครั้นต่อมาในปลายเดือนพฤศจิกายนนั่นเอง คือก่อนที่ญี่ปุ่นจะรุกรานประเทศไทย ในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ จอมพลพิบูลฯ ได้เสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ให้บัญญัติกฎหมายยกเลิกบรรดาศักดิ์ไทยเดิม โดยสถาปนา "ฐานันดรศักดิ์" (Lordship) ตามแบบฝรั่งขึ้นใหม่ คือ ดยุค. มาควิส, เคานท์, ไวสเคานท์, บารอน ฯลฯ โดยตั้งศัพท์ใหม่ขึ้นเพื่อใช้สำหรับฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาใหม่ คือ สมเด็จเจ้าพญา, ท่านเจ้าพญา, เจ้าพญา, ท่านพญา ฯลฯ ส่วนภรรยาของฐานันดรศักดิ์นาใหญ่ขึ้นให้เติมคำว่า "หญิง" ไว้ข้างท้าย เช่น "สมเด็จเจ้าพญาหญิง"

"แต่หลวงวิจิตรวาทการเสนอให้เรียกว่า "สมเด็จหญิง" และฐานันดรศักดิ์นาให้มีคำว่า "แห่ง" (of) ต่อท้ายด้วยชื่อแคว้นหรือบริเวณท้องที่ เช่น สมเด็จเจ้าพญาแห่งแคว้น..., พญาแห่งเมือง... ฯลฯ ทำนองฐานันดรเจ้าศักดินายุโรป เช่น ดยุค ออฟ เบดฟอร์ด ฯลฯ ฐานันดรเจ้าศักดินาใหม่นี้ให้แก่รัฐมนตรี และข้าราชการไทย ตามลำดับตำแหน่ง เครื่องราชอิสริยาภรณ์สายสะพาย เช่น จอมพลพิบูลฯ ได้รับพระราชทานสายสะพายนพรัตน์ ก็จะได้ดำรงฐานันดรเจ้าศักดินาเป็น "สมเด็จเจ้าพญาแห่ง..."

"ฐานันดรเจ้าศักดินาใหม่นั้น ทายาทสืบสันตติวงศ์ ได้เหมือนในยุโรปและญี่ปุ่น อันเป็นวิธีการซึ่งนักเรียนที่ศึกษาประวัติ นายพลนโปเลียน โบนาปาร์ต ทราบกันอยู่ว่า ท่านนายพลผู้นั้นได้ขยับขึ้นทีละก้าวทีละก้าว จากเป็นผู้บัญชาการกองทัพ แล้วเป็นกงสุลคนหนึ่งในคณะกงสุล ๓ คน ที่มีอำนาจสิทธิขาดปกครองประเทศฝรั่งเศส ครั้นแล้วนายพลนโปเลียน โบนาปาร์ต ก็เป็นกงสุลผู้เดียวตลอดกาล ซึ่งมีสิทธิ์ตั้งทายาทสืบตำแหน่ง

"รัฐมนตรีที่เป็นผู้ก่อการฯ จำนวนหนึ่งรวมทั้งโจทก์ด้วยนั้น ได้คัดค้านจอมพลพิบูลฯ ว่าขัดต่ออุดมคติของคณะราษฎร อันเป็นเหตุให้จอมพลพิบูลฯ ไม่พอใจ ท่านจึงเสนอให้ที่ประชุมเลือกเอาสองทาง คือทางหนึ่งตกลงตาม แผนสถาปนาฐานันดรนครเจ้าศักดินาอย่างใหม่ ทางที่สองเวรคืนบรรดาศักดิ์เดิมทุกคน

"รัฐมนตรีส่วนข้างมาก จึงลงมติในทางเวรคืนบรรดาศักดิ์เดิม เมื่อจอมพลพิบูลฯ แพ้เสียงข้างมาก ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีแล้ว ท่านจึงเสนอว่า เมื่อเวรคืนบรรดาศักดิ์เก่าแล้ว ผู้ใดจะใช้ชื่อและนามสกุลเดิม หรือเปลี่ยนนามสกุลตามชื่อบรรดาศักดิ์เดิมก็ได้

"โจทก์ (ท่านปรีดีฯ-ผู้เขียน) กับรัฐมนตรีส่วนหนึ่งกลับใช้ชื่อและนามสกุลเดิม แต่จอมพลพิบูลฯ เปลี่ยนนามสกุลเดิมของท่านมาใช้ตามราชทินนามว่า "พิบูลสงคราม" และรัฐมนตรีบางท่านก็ใช้ชื่อเดิม โดยเอาสกุลเดิมเป็นชื่อรอง และใช้ราชทินนามเป็นนามสกุล ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งชื่อและนามสกุลยาว ๆ แพร่หลายจนทุกวันนี้"

ต่อกรณีดังกล่าวนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา อดีตประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ให้การเป็นพยานในคดีอาชญากรรมสงคราม ที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นจำเลย มีความตอนหนึ่งรับกันกับคำฟ้องของท่านปรีดีฯ ข้างต้น ดังนี้

"ตอนที่จอมพล ป.ฯ นำให้มีการลาออกหรือให้พ้นจากบรรดาศักดิ์กันนั้น ขุนนิรันดรชัยได้มาทาบถามข้าพเจ้าว่า จะได้มีการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์กันใหม่ เป็นสมเด็จเจ้าพญาชายบ้าง สมเด็จเจ้าพญาหญิง

บ้าง และขุนนิรันดรชัยถูกแต่งตั้งให้เป็นกรรมการ โดยยึดหลักเกณฑ์ว่า ผู้ที่ได้สายสะพายนพรัตน์ จะ
ได้เป็นสมเด็จพระเจ้าพญาชาย ซึ่งมีจอมพล ป.ฯ คนเดียวที่ได้สายสะพายนั้น เมื่อตั้งสมเด็จพระเจ้าพญา
ชายแล้ว เมียของผู้นั้นก็ได้เป็น สมเด็จพระเจ้าพญาหญิงตามไปด้วย"

"ข้าพเจ้ารู้สึกว่ จอมพล ป.ฯ นั้น กระทำการเพื่อจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง แล้วภรรยาจอมพล
ป.ฯ ก็มีความมักใหญ่ใฝ่สูงทำนองเดียวกัน เอรูไปไปฉายในโรงหนัง ให้คนทำความเคารพโดยมีการ
บังคับ ในการทำบุญวันเกิดก็ทำเทียม วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าแผ่นดิน เช่น มีตราไถ่กาง
ปีกประดับธงทิวทำนองเดียวกับ ตราครุฑหรือตราพระบรมนามาภิไธยย่อ และได้สร้างเก้าอี้ขึ้น
ทำนองเดียวกับ เก้าอี้โถงของพระเจ้าแผ่นดิน เว้นแต่ใช้ตราไถ่กางปีกแทนตราครุฑเท่านั้น..."

ในคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ถึงคณะกรรมการจังหวัด ชี้แจงการ
โฆษณาหลอกลวงของพรรคประชาธิปัตย์ (ในขณะนั้น) ที่ใส่ร้ายท่านปรีดีฯ ในกรณีสวรรคตของใน
หลวงอานันทฯ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ได้ยกข้อเท็จจริงในการแสดงความจงรักภักดี ของท่าน
ปรีดีฯ ต่อในหลวงอานันทฯ มีความตอนหนึ่งว่า ดังนี้

"เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกษฐ์ ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว นายกรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ (ปรีดี
พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้อัญเชิญทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เสด็จ
กลับมาครองราชย์ มิได้ปรารถนาที่จะกุมอำนาจที่จะทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐ และไม่ได้กระทำ
การขัดขวางอย่างใด แต่ตรงกันข้ามกลับอัญเชิญเสด็จกลับมา มอบถวายราชสมบัติแด่พระองค์"

"ในระหว่างที่พระองค์ประทับอยู่ในต่างประเทศ เมื่อมีผู้ปองร้ายต่อราชบัลลังก์ นายกรัฐมนตรีคน
ปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เสียสละและเสี่ยงภัย เพื่อ
ป้องกันราชบัลลังก์ให้ปลอดภัยตลอดมา เวลานั้นหาผู้ใดเสี่ยงภัยเช่นนั้นไม่ แต่ตรงกันข้ามกลับ
ประจบสอพลอผู้มีอำนาจ รัฐบาลนี้มีความเสียใจที่พรรคประชาธิปัตย์บางคน ได้ฉวยโอกาสเอา
พระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะ มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง (เพื่อทำลายท่านปรีดี-
ผู้เขียน)

ปกป้องพระเกียรติ

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านปรีดีฯ ได้ปกป้องพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างดียิ่งชีวิต ดังเช่นในกรณีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น เมื่อนำพระราชบัญญัติหรือพระบรมราชโองการใดก็แล้วแต่ เสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพื่อลงพระนามและลงนาม ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จอมพล ป.พิบูลสงคราม จะลงนามในฐานะนายกรัฐมนตรี ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ไปเป็นการล่วงหน้า เป็นการบีบบังคับให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องลงนาม ในพระราชบัญญัติหรือพระบรมราชโองการนั้น ๆ เสมือนกับตรายาง อันเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

นายทวี บุญยเกตุ ในฐานะเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้นำพระราชบัญญัติขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย ได้บันทึกไว้ในหนังสือความทรงจำของท่านว่าดังนี้

"...ตามระเบียบนั้น จะเป็นพระราชบัญญัติก็ตามหรือพระบรมราชโองการใด ๆ ก็ตาม พระมหากษัตริย์หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จะต้องทรงลงพระปรมาภิไธยหรือลงนามก่อน แล้วนายกรัฐมนตรีจึงจะเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระบรมราชโองการในภายหลัง แต่ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม มักจะลงนามรับสนองพระบรมราชโองการก่อน แล้วจึงได้ให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนาม..."

แต่ในสมัยที่ท่านปรีดีฯ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านไม่ยอมให้จอมพล ป.ฯ ทำเช่นนั้น โดยท่านอ้างว่า การกระทำของจอมพล ป.ฯ เช่นนั้นเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญ

ในคราวที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ชัดใจกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (เวลานั้นมีอยู่สองท่าน คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กับท่านปรีดีฯ) ท่านปรีดีฯ ได้บันทึกไว้ในหนังสือ บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ ว่า ดังนี้

"...ต่อมาประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ จอมพล ป.ฯ ได้ยื่นใบลาออกตรงมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วจอมพล ป.ฯ ก็ได้ออกจากทำเนียบสามัคคีชัย ไม่รู้จะไปไหน ชะรอยพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ จะทรงทราบว่าจอมพล ป.ฯ ต้องการลาออกจริงเพื่อปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ พระองค์จึงส่งใบลาจอมพล ป.ฯ มาให้ข้าพเจ้าพิจารณา ข้าพเจ้าจึงเขียนความเห็นในบันทึกหน้าปกใบลานั้นว่า "ใบลานั้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญแล้ว อนุมัติให้ลาออกได้" ข้าพเจ้าลงนามไว้ตอนล่าง ทิ้งที่ว่างตอนบนไว้เพื่อให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ทรงลงพระนาม ซึ่งพระองค์ก็ทรงลงพระนาม"

"ข้าพเจ้าเชิญนายทวี บุญยเกตุ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรี มาถามว่า จอมพล ป.ฯ จะจัดการปรับปรุงรัฐบาลหรืออย่างไร ? ก็ได้รับคำตอบว่า คงจะปรับปรุงรัฐบาล และตามหาตัวจอมพล ป.ฯ ก็ยังไม่พบ แต่เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการฯ ส่งคำอนุมัติใบลาออกของจอมพล ป.ฯ แล้ว สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ซึ่งบังคับบัญชากรมโฆษณาการอยู่ด้วย ก็ให้วิทยุของกรมนั้นประกาศการลาออกของจอมพล ป.ฯ"

"ฝ่ายจอมพล ป.ฯ ขณะนั้นจะอยู่ที่แห่งใดก็ตาม เมื่อได้ฟังวิทยุกรมโฆษณาการ ประกาศการลาออกเช่นนั้นแล้ว ก็แสดงอาการโกรธมาก ครั้นแล้วได้มีนายทหารจำนวนหนึ่ง ไปเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ณ พระที่นั่งอัมพรสถานซึ่งท่านผู้นี้ประทับอยู่ขณะนั้น ขอให้จัดการเอาใบลาคืนให้จอมพล ป.ฯ"

"เป็นธรรมดาเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ เห็นอาการของนายทหารเหล่านั้นจึง.....พระทัย เพราะไม่สามารถเอาใบลาคืนให้จอมพล ป.ฯ ได้ ฉะนั้นพระองค์พร้อมด้วยหม่อมกอบแก้วชายา ได้มาที่ ทำเนียบที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำใกล้ท่าช้างวังหน้า ขออาศัยค้างคืนที่ ทำเนียบ ข้าพเจ้าจึงขอให้เพื่อทหารเรือช่วยอารักขาข้าพเจ้าด้วย เพื่อนทหารเรือได้ส่งเรือยามฝั่งในบังคับบัญชาของ ร.อ. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ร.น. มาจอดที่หน้าทำเนียบของข้าพเจ้า ฝ่าย พ.ต. หลวงราชเดชา ราชองครักษ์ประจำตัวข้าพเจ้าและ พ.ต.ประพันธ์ กุลวิจิตร ราชองครักษ์ประจำองค์พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ก็มาร่วมให้ความอารักขาด้วย"

"เราสังเกตเห็นจนกระทั่งเวลาบ่ายของวันรุ่งขึ้น ก็ไม่เห็นทหารบกหรืออากาศมาคุกคามประการใด
ดังนั้น พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ กับหม่อมกอบแก้วจึงกลับไปพระที่นั่งอัมพรสถาน"

จากการที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ และท่านปรีดีฯ ได้ลงพระนามและลงนามอนุมัติให้จอมพล ป.ฯ
ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และวิฤกษ์กระจายเสียงของกรมโฆษณาการ ก็ได้ออกอากาศให้รู้
กันทั่วไป อันเป็นการปฏิบัติราชการ ที่ถูกต้องตามแบบแผนทุกประการ แต่ไม่ถูกใจจอมพล ป.ฯ
เพราะเจตนาการลาออกของจอมพล ป.ฯ ก็เพื่อหยั่งเชิงการเข้ากุมอำนาจเบ็ดเสร็จแบบนโปเลียน
ด้วยคาดคิดว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คงไม่กล้าลงพระนามและลงนามอนุมัติให้ท่าน
ลาออก และถ้าเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับยอมรับในอำนาจเบ็ดเสร็จของท่าน แต่เหตุการณ์ไม่ได้เป็นไป
เช่นนั้น อันเป็นสัญญาณบอกให้ท่านรู้ว่า การเข้ากุมอำนาจเบ็ดเสร็จยังมีปัญหา ซึ่งหมายถึงยังมีคน
ต่อต้านขัดขวาง

เพื่อแก้ปัญหาการต่อต้านขัดขวาง การขึ้นสู่อำนาจเบ็ดเสร็จจอมพล ป.ฯ จึงอาศัยอำนาจตำแหน่งผู้
บัญชาการทหารสูงสุด ตามกฤษฎีกาลงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ออกคำสั่งให้พระองค์เจ้า
อาทิตย์ฯ และท่านปรีดีฯ เข้าประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด (อันอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของผู้
บัญชาการทหารสูงสุด คือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม-ผู้เขียน) และให้ไปรายงานตัวต่อผู้บัญชาการ
ทหารสูงสุดภายใน ๒๔ ชั่วโมง

ต่อคำสั่งดังกล่าว พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ รีบไปรายงานตัวทันที ส่วนท่านปรีดีฯ ไม่ยอมไป ท่านให้เหตุ
ที่ไม่ยอมไปรายงานตัวว่าดังนี้

"ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพตาม
รัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตัวยอมอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ก็เท่ากับข้าพเจ้าลดพระ
ราชอำนาจ ของพระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีรัฐมนตรีบางนายได้ชี้แจง
ขอร้องให้จอมพล ป.ฯ ถอนคำสั่งที่วันั้น ซึ่งจอมพล ป.ฯ ก็ได้ยอมถอนคำสั่ง เป็นอันว่าพระองค์เจ้า
อาทิตย์ฯ และข้าพเจ้าคงสามารถปฏิบัติภารกิจ แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเป็นจอมทัพ
ตามรัฐธรรมนูญได้ต่อไป"

ถวายความจงรักภักดี

ต่อมาเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ลาออกจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สภาผู้แทนราษฎรจึงได้มีมติและประกาศลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ ให้ท่านปรีดีฯ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว และในวันนั้นเองท่านได้ลงนามในพระปรมาภิไธย แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ลาออกไปเพราะแพ้มติในสภาฯ เรื่องพระราชกำหนดระเบียบบริหารราชการนครบาลเพ็ชรบูรณ์ และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมมณฑล

เพื่อสร้างความปรองดองทางการเมืองระหว่างฝ่ายคณะราษฎรกับฝ่ายเจ้าศักดินา ท่านปรีดีฯ ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้มอบหมายให้นายทวี บุญยเกษตร ซึ่งร่วมงานเสรีไทยอยู่กับท่านและมีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรี อยู่ในรัฐบาลนายควงฯ ดำเนินการปลดปล่อยนักโทษการเมือง ซึ่งมีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการบริพารในระบอบเก่าหลายคน ท่านปรีดีฯ ได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ฯ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"นายควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีหลายนาย และโดยเฉพาะนายทวี บุญยเกษตร เข้าร่วมด้วยตามที่นายควงฯ ได้ตกลงกับข้าพเจ้าไว้ คือนอกจากนายทวีฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการ ในสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย โดยมีหน้าที่ดำเนินงานของ คณะรัฐมนตรีอยู่เบื้องหลังนายควงฯ กิจการใดอันเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย ซึ่งนายทวีฯ เป็นผู้บัญชาการพลพรรคในประเทศไทยนั้น ถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลอย่างใดแล้ว นายควงฯ ก็อนุญาตตามที่ตกลงกันไว้ก่อนว่าให้นายทวีฯ ปรึกษาดอกกับข้าพเจ้าโดยตรง โดยนายควงฯ ไม่ขอรับรู้ด้วย นอกจากที่จะต้องทำเป็นกฎหมาย หรือแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร

"ดังนั้น มีหลายเรื่องที่นายทวีฯ ได้ปรึกษาข้าพเจ้าจัดทำขึ้นก่อนแล้วจึงแจ้งให้นายควงฯ รับไปปฏิบัติการ อาทิ การประกาศพระบรมราชโองการ ว่าการประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่ และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะนั้น นายทวี บุญยเกษตร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ดังปรากฏข้อเท็จจริงในราชกิจจานุเบกษา ไม่ใช่ นายควงฯ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (ตามที่ นายควงฯ กล่าวอ้าง-ผู้เขียน)

"การอภัยโทษและนิรโทษกรรม ผู้ต้องหาทางการเมืองนั้น นายทวีฯ ก็เป็นหัวแรงสำคัญ ในการร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรม เพราะแม้ข้าพเจ้าแจ้งแก่สัมพันธมิตรไว้ก่อนว่า เพื่อความสามัคคีของคนไทย ที่มีอุดมคติตรงกันในการต่อสู้กับญี่ปุ่น ให้ได้รับอภัยโทษและนิรโทษกรรมตามที่ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ได้ทรงปรารภมานั้น เวลาปฏิบัติเข้าจริงก็ยังไม่อาจทำได้ง่าย ๆ เหมือนดั่งที่นายควงฯ พูดที่ครุสภาว่า พอ นายควงฯ เป็นนายกรัฐมนตรี แล้วก็สั่งปล่อยนักโทษการเมือง" (นายควง อภัยวงศ์ ไปแสดงปาฐกถาที่ครุสภา เมื่อ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๖ เรื่องชีวิตของท่าน ปรากฏข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ว่านายควงฯ พูดมั่วหลายเรื่องหรือเกินความเป็นจริง รวมทั้งเรื่องปลดปล่อยนักโทษการเมือง ซึ่งท่านอวดอ้างว่าพอท่านขึ้นเป็นนายก ก็สั่งปลดปล่อยนักโทษการเมืองทันที-ผู้เขียน)

"จริงอยู่ นายควงฯ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ในการร่างกฎหมายดังกล่าวแล้ว ต้องทำความเข้าใจกับ พล.ต.อ. อุดลฯ อธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งเป็นผู้สั่งจับผู้ต้องหาการเมือง ให้เขาเห็นความสมควรที่จะอภัยโทษและนิรโทษกรรม..."

นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้ในบทความของท่านเรื่อง "พระบรมวงศานุวงศ์และขบวนการเสรีไทย" มีความตอนหนึ่งว่า

"ต่อมาท่านขึ้น (ม.จ. ศุภสวัสดิ์ฯ) ได้ส่งโทรเลขของพระองค์เองมาอีกฉบับหนึ่ง ตรงถึงนายปรีดี พนมยงค์ ขอบใจที่หัวหน้าเสรีไทยยินดีต้อนรับ และทรงแสดงเจตนาว่า จะร่วมงานด้วยความจริงใจ แต่ใครจะขอถามว่าเพื่อนฝูงของท่านขึ้นหลายท่านต้องโทษการเมือง อยู่ที่เกาะตารูเตาบ้าง บางขวางบ้างที่อื่น ๆ บ้างนั้น นายปรีดี พนมยงค์ จะกระทำอย่างไร"

"หัวหน้าเสรีไทยตอบโทรเลขไปโดยฉบับสั้นว่า กรมขุนชัยนาทนฯ และผู้อื่น ซึ่งต้องโทษทางการเมืองอยู่ที่ตารูเตา และมีไข้จะปลดปล่อยอย่างเดียว จะออกกฎหมายนิรโทษกรรมด้วย..."

และในที่สุดบรรดานักโทษการเมืองเหล่านั้น ก็ได้รับการนิรโทษกรรม ตามคำมั่นสัญญาที่ท่านปรีดีฯ ให้ไว้กับท่านนั้น และด้วยความสำนึกในบุญคุณของท่านปรีดีฯ พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว. ประยูร อิศรศักดิ์) นักโทษการเมืองผู้หนึ่ง ที่ได้รับนิรโทษกรรมครั้งนั้น จึงได้เขียนสักระวามอบแก่ท่านปรีดีฯ ในนามของนักโทษการเมืองที่ได้รับนิรโทษกรรม ความว่า

"สักระวาริเยนต์เห็นเป็นธรรม
นิรกรรมผู้ต้องโทษโจทก์เท็จหา
ให้ในทุกข์ทรมานกายวิญญา
หลุดออกมาจากคุกขุมอเวจี"

ทันทีที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงเมื่อ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ท่านปรีดีฯ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ส่งโทรเลขลงวันที่ ๖ กันยายน ๒๔๘๘ อัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล เสด็จนิวัติพระนคร ดังสำเนาโทรเลขต่อไปนี้

วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
โลซานน์

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ตามที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติแต่งตั้ง ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามประกาศลงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ นั้น บัดนี้ถึงวาระอันสมควร ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงปฏิบัติ พระราชภารกิจในฐานะทรงเป็นพระประมุขของชาติ เพราะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จะทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้แล้ว ฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้า จึงขอพระราชทานบรมราขานุญาต อัญเชิญเสด็จใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จนิวัติสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้ทรงปกครองแผ่นดิน ตามวิถีสถาบันรัฐธรรมนูญ และโดยที่ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ของข้าพระพุทธเจ้าจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงขออน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ณ โอกาสนี้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นายปรีดี พนมยงค์

ต่อโทรเลขกราบบังคมทูล อัญเชิญเสด็จนิวัติมหานครในหลวงอานันทฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตอบให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ทราบในสัปดาห์ต่อมาว่าดังนี้

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๗
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
กรุงเทพฯ

ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขของท่าน ซึ่งได้ขอร้องข้าพเจ้าให้กลับมาปฏิบัติหน้าที่ของข้าพเจ้า ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะเป็นห่วงเป็นใยต่อประเทศชาติ แต่ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่าจะเป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้น ถ้าข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสศึกษาให้จบเสียก่อน ข้าพเจ้าสอบไล่วิชากฎหมายปีที่ ๑ เมื่อเดือนกรกฎาคมที่แล้ว แต่ข้าพเจ้ายังจะต้องสอบในชั้นอื่น ๆ ที่ยากยิ่งขึ้น และจะต้องใช้เวลาประมาณปีครึ่ง และหลังจากนั้นข้าพเจ้าจะต้องใช้เวลาอีกอย่างน้อยหนึ่งปี เพื่อเตรียมเขียนวิทยานิพนธ์ ตามหลักสูตรชั้นปริญญาเอก ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงเข้าใจ ในความปรารถนาของข้าพเจ้าที่จะศึกษาให้จบ ถ้าท่านและรัฐบาลเห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าก็ใคร่ที่จะกลับไปเยี่ยมบ้าน สักครั้งหนึ่งก่อนที่ข้าพเจ้าจะสำเร็จการศึกษา ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านอย่างจริงใจ ข้าพเจ้า ขาบซึ่งในผลงาน ที่ท่านได้กระทำ ด้วยความยากลำบาก และที่ท่านกำลังกระทำอยู่ ในนามของข้าพเจ้า

อานันทมหิดล

ต่อพระราชโทรเลขข้างต้น ท่านปรีดีฯ ได้โทรเลขกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ ด้วยข้อความดังนี้

"ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชโทรเลขของวันที่ ๑๔ กันยายน ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยความสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ของข้าพระพุทธเจ้า และรัฐบาลของ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท รัฐบาลและข้าพระพุทธเจ้า มีความปลื้มปิติเป็นอย่างมาก ที่ได้ทราบว่า ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะ เสด็จนิวัติพระนคร สักครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะทรงจบการศึกษา บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทาน พระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ เหตุการณ์ต่าง ๆ (เกี่ยวกับ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ) ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า การเสด็จนิวัติของ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จะเป็นคุณประโยชน์ แก่ประเทศไทย เป็นอเนกประการ ถึงแม้ว่าพระองค์ จะประทับอยู่ในประเทศไทย เป็นเพียงระยะเวลาอันสั้นก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อว่าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จะได้ทรงมีส่วนร่วม ได้ตัดสินใจในพระทัยในเรื่องต่าง ๆ อันสำคัญยิ่ง ดังได้กราบบังคมทูล ให้ทรงทราบข้างต้นแล้ว"

หลังจากที่ในหลวงอานันทฯ ทรงรับโทรเลขกราบบังคมทูล ตอบพระราชโทรเลขฉบับลงวันที่ ๑๔ กันยายน ของท่านปรีดีฯ แล้ว พระองค์ได้ทรงมีโทรเลขถึงท่านปรีดีฯ มีข้อความสั้น ๆ ว่า พระองค์ ทรงเชื่อมั่นว่าท่านปรีดีฯ และรัฐบาลจะดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญ อย่างยุติธรรมและเป็นผลดียิ่ง พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า การที่พระองค์ประทับอยู่ในประเทศไทยก็คงไม่มีประโยชน์เท่าใดนัก เพราะพระองค์ทรงไม่มีประสบการณ์ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสในที่สุดว่า "ถ้าท่านเห็นว่าข้าพเจ้า ควรจะกลับไปเยี่ยมประเทศไทยชั่วคราว ข้าพเจ้าก็ยินดียินดีรับคำเชิญของท่าน"

ในที่สุด ในหลวงอานันทฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช พระอนุชาและสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ (พระนามขณะนั้นก็ได้เสด็จนิวัติสู่กรุงเทพมหานคร โดยเครื่องบินพระที่นั่งที่รัฐบาลอังกฤษจัดถวาย มาถึงสนามบินดอนเมือง ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ และ ณ ที่นั้น นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. เสณีเย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีและประชาชนไปเฝ้ารับเสด็จอย่างล้นหลาม จากสนามบินดอนเมือง ได้ประทับรถไฟพระที่นั่งมาถึงสถานีรถไฟสวนจิตรลดา และ ณ ที่นี้ ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ได้เฝ้าคอยรับเสด็จ ทันทีที่พระองค์เสด็จลงจากรถไฟพระที่นั่งสู่สถานีจิตรลดาแล้ว ท่านปรีดีฯ ได้เฝ้ากราบบังคมทูลพระกรุณา ดังนี้

"ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม บัดนี้เป็นศุภวาระดิถีมงคลที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัติสู่มหานครโดยสวัสดิภาพ ข้าพระพุทธเจ้าของพระราชทาน พระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณา โดยอาศัยประกาศ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘ ว่า ความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ของข้าพระพุทธเจ้าได้สิ้นสุดลงตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายพระพรชัยให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จอยู่ในราชสมบัติวัฒนาสถาพร เป็นมิ่งขวัญของประชาชน และประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย ตามรัฐธรรมนูญชั่วคราวด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ"

แล้วทรงพระราชดำรัสตอบจากน้ำพระทัย อันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาและชื่นชมโสมนัส ดังนี้

"ท่านปรีดี พนมยงค์ ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้กลับมาสู่พระนคร เพื่อนำปัญหาพระกรณียกิจตามหน้าที่ของข้าพเจ้าต่อประชาชนและประเทศไทย ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านเป็นอันมากที่ได้ปฏิบัติกรณียกิจแทนข้าพเจ้า ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อข้าพเจ้าและประเทศไทย ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้ แสดงไมตรีจิตในคุณงามความดีของท่าน ที่ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศไทย และช่วยบำรุงรักษาความเป็นเอกราชของชาติไว้"

เพื่อเชิดชูยกย่องคุณงามความดีของท่านปรีดีฯ ให้ปรากฏแก่โลก ต่อมาอีกสามวัน คือ ในวันที่ ๘ ธันวาคม พระองค์ได้ทรงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมให้ประกาศยกย่องท่านปรีดีฯ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ดังคำประกาศพระบรมราชโองการต่อไปนี้

ประกาศ
อานันทมหิดล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญ ๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบ จากสภาผู้แทนราษฎร ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่าตลอดเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ในความปรีชาสามารถบำเพ็ญคุณประโยชน์ แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ

จึงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช
นายกรัฐมนตรี

โปรดเกล้าฯ ท่านปรีดีฯ เป็นนายกรัฐมนตรี

ในการประชุมชาวเสียงของสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๓๐ มกราคม ๒๔๘๙ เพื่อเลือกผู้มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ภายหลังจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ ๖ มกราคม ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรก ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ บันทึกรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันนั้นได้บันทึกไว้ดังนี้

"ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้นัดประชุมสมาชิกสภาเพื่อหารือเป็นการภายใน สอบถามความเห็นจากผู้ใดสมควรจะได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมาชิกส่วนมากเห็นควรให้นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประธานสภาฯ จึงได้ไปแจ้งความเห็นของสมาชิกส่วนข้างมากให้นายปรีดี พนมยงค์ทราบ แต่นายปรีดี พนมยงค์ปฏิเสธ ไม่ขอรับตำแหน่ง โดยแจ้งว่ามีภาระกิจต่าง ๆ อยู่มาก ดังนั้น ประธานสภาฯ จึงได้หารือสมาชิกอีกครั้งหนึ่ง แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า นายปรีดี พนมยงค์ ปฏิเสธไม่ขอรับตำแหน่ง

"ที่ประชุมจึงได้หารือต่อไป ในที่สุดเห็นควรให้พันตรี ควง อกภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประธานสภาฯ จึงนำความกราบบังคมทูลตามความเห็นของสมาชิก"

นายควง อกภัยวงศ์ จึงได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีและอยู่ในตำแหน่งนั้นจนถึงวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๙ แล้วได้ลาออกไปเพราะแพ้มติของสภา (เรื่องพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนหรือตามภาษาชาวบ้านเรียกว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค แต่พรรคประชาธิปัตย์เรียกว่าพระราชบัญญัติปกป้องข้าวเหนียวในเชิงตุ๊ก เพราะผู้เสนอร่าง พ.ร.บ. นี้เป็น ส.ส. ภาคอีสาน) สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีกันอีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๘๙ รายงานการประชุมสภาฯ ได้บันทึกไว้ดังนี้

"วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๘๙ ประธานสภาฯ ได้นัดประชุมสมาชิกเป็นการภายใน เพื่อหารือว่า เมื่อนายกรัฐมนตรี (นายควง อกภัยวงศ์) กราบถวายบังคมลาออกแล้วขณะนี้ ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปควรจะเป็นผู้ใด สมาชิกในที่ประชุมได้มีความเห็นว่าควรเป็นนายปรีดี พนมยงค์ มีสมาชิกบางท่านได้ให้ความเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ไม่อาจรับตำแหน่ง เพราะแม้แต่ตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ ๒ ก็ยังแจ้งว่า ไม่สามารถมาประชุมได้สม่ำเสมอ ควรจะสอบถามผู้ถูกเสนอเสียก่อน ดังนั้นจึงพักการหารือไว้ชั่วระยะหนึ่ง เพื่อรอฟังการทบทวนตัว

"ประธานสภาฯ จึงได้ไปพบนายปรีดี พนมยงค์ ที่ทำเนียบท่าช้าง วังหน้า ได้มีสมาชิกอีกหลายคนไปด้วย ประธานสภาฯได้แจ้งให้ทราบว่า ได้หารือกันระหว่างสมาชิกสภาฯ พิจารณาหาผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไป สมาชิกส่วนมากเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ควรจะดำรงตำแหน่งนี้ จึงมาเรียนให้ทราบก่อนที่จะนำความขึ้นกราบบังคมทูลในการนี้ ได้มีสมาชิกที่ร่วมไปด้วยได้กล่าวขอร้องเป็นทำนองว่า ในภาวะคับขันและสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งจะต้องมีเจรจากับพันธมิตรในปัญหาต่าง ๆ อยู่ต่อไปด้วย ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควรจะเป็นนายปรีดี พนมยงค์"

"ในที่สุดนายปรีดี พนมยงค์ จึงยอมรับตำแหน่ง ประธานสภาฯ จึงกลับมาแจ้งให้ที่ประชุมสมาชิกสภาฯ ทราบ"

และท่านปรีดีฯ ก็ไม่ได้ทำให้สภาฯ ผิดหวัง ที่หวังให้ท่านเจรจากับพันธมิตรในปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการให้ข้าวสารโดยไม่คิดมูลค่าแก่อังกฤษ ๑ ล้าน ๕ แสนตัน (คิดเป็นเงินตามราคาข้าวสารขณะนั้นประมาณ ๒,๕๐๐ ล้านบาท) ตามข้อเสนอของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ต่อรัฐบาลอังกฤษ โดยอ้างว่าเพื่ออภัยชาติยไมตรี และต่อมาข้อเสนอให้ข้าวสารฟรีนี้ ได้ถูกระงับไว้ในสัญญาสมบูรณ์แบบข้อที่ ๑๔ ซึ่งรัฐบาลท่านปรีดีฯ ได้เจรจากับอังกฤษจากการให้ฟรีเป็นการขายดังปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สามัญ) ครั้งที่ ๓๓ วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังนี้

"...รัฐบาลมีเรื่องที่จะแจ้งให้สมาชิกทราบ ๒ เรื่อง คือ เรื่องต้น เป็นเรื่องที่เมื่อวานนี้ ทางรัฐบาลได้ทำข้อตกลงกับทางฝ่ายอังกฤษในเรื่องการที่แก้ไขสัญญาสมบูรณ์แบบ อันว่าด้วยการที่เราจะต้องส่งข้าวให้แก่อังกฤษเปล่า ๆ นั้น บัดนี้ได้ทำความตกลงกันว่า แทนที่ฝ่ายไทยจะส่งข้าวให้แก่อังกฤษเปล่า ๆ นั้น แต่ไปทางฝ่ายอังกฤษ เป็นฝ่ายที่จะได้มาซื้อข้าวไทยจากรัฐบาลไทย..."

ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ประธานสภาผู้แทนราษฎร พระยามานวราชเสวี ได้กล่าวยืนยันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร ๑ พฤษภาคม ๒๔๘๙ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"...ข้าพเจ้าขอเป็นพยานในที่นี้ว่า ท่าน (ปรีดีฯ ผู้เขียน) ได้ดำรงตำแหน่งของท่านมาอยู่ในความสัตย์ ความจริง ในความบริสุทธิ์ สมควรที่เราจะเคารพนับถือ และแม้ในคราวสุดท้ายที่หา นายกรัฐมนตรีไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อไปหาท่านด้วยได้รับมอบหมายจากท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายนี้ ท่านยินดีรับทำให้ข้าพเจ้าผู้มีหน้าที่ในฐานะเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรหมดความห่วงใย และยังมีหวังว่าท่านจะแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ของการกระทำที่ได้เป็นมาแล้วให้ตลอดรอดฝั่ง และท่านก็แก้ไขสัญญาให้ชาวเปลาได้เป็นการซื้อขาย..."

ท่านปรีดีฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ก็ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง อันเนื่องมาจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙) ที่แก้ไขเพิ่มเติมจากฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ตามวิถีทางประชาธิปไตย สำคัญสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ยกเลิกสมาชิกประเภท ๒ ที่มาจากการแต่งตั้งและให้มี ๒ สภา คือสภาผู้แทนราษฎรและพฤษสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง)

ต่อมาในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ สภาทั้ง ๒ ได้ประชุมร่วมกันเพื่อชาวเสียงเลือกหาตัวผู้จะมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากท่านปรีดีฯ ที่ลาออกได้ ที่ประชุมร่วมกันมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ให้ท่านปรีดีฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป

หลังจากที่รัฐสภา (ประกอบด้วยสภาทั้งสอง) ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ท่านปรีดีฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว คณะประธานและรองประธานรัฐสภา รวมทั้งเลขาธิการของทั้งสองสภา ได้เข้าเฝ้าเพื่อกราบบังคมทูล ให้ทรงทราบถึงมติของรัฐสภานั้น รายงานการประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๓ วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ ได้บันทึกไว้ดังนี้

"ประธานรัฐสภา (นายวิลาศ โอสถานนท์) เรื่องนี้ (เรื่องการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์-ผู้เขียน) ข้าพเจ้ายินดีจะชี้แจง ถ้าหากท่านต้องการทราบ เพราะว่าการที่วันนั้น สภาได้ให้มติดำเนินการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ซึ่งท่านยังคงจำได้ในการประชุมรัฐสภาวันแรก พวกเราได้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๖ คนด้วยกัน คือ ตัวข้าพเจ้า รองประธานเดี่ยวนี (นายเกษม บุญศรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร-ผู้เขียน) และรองประธานอีก ๒ สภา (นายไต้ ปาณิกบุตร, นายมงคล รัตนวิจิตร, รองประธานพฤษสภาและสภาผู้แทนราษฎรตามลำดับ-ผู้เขียน) รวมทั้งเลขาธิการ ๒ สภาด้วย (นายไพโรจน์ ชัยนาม, นายเจริญ ปิณฑโร เลขาธิการพฤษสภาและสภาผู้แทนราษฎร ตามลำดับ-ผู้เขียน) รวมเป็น ๖ คนด้วยกัน การเข้าไปนั้นก็เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายให้ท่านทรงทราบว่า บัดนี้รัฐสภาได้มีมติในการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านก็ได้รับสั่งว่า "อ้อ หลวงประดิษฐ์ดิมากร แล้วจะทำอย่างไรต่อไป ?"

"ก็ให้ทูลพระองค์ท่านว่า ตามระเบียบและตามประเพณีที่ปฏิบัติมา ก็น่าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เชิญนายปรีดี พนมยงค์ มาสอบถามดูว่าจะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ได้หรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ก็สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ท่านก็มีได้รับสั่งประการใด ได้แต่พยักพระพักตร์ซึ่งหมายความว่า ท่านจะได้เชิญนายปรีดี พนมยงค์มา..."

และในคืนวันที่ ๗ มิถุนายนนั่นเอง เวลาประมาณสองทุ่มครึ่ง ท่านปรีดีฯ ได้ถูกเรียกให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อทรงซักถามความสมัครใจที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านปรีดีฯ เข้าเฝ้าอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงกว่า ๆ แล้วถวายบังคมทูลลากลับ

นายปรีดีฯ ได้พูดถึงข้อเท็จจริงของเรื่องนี้ในที่ประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ (ภายหลังสวรรคตแล้ว) รายงานการประชุมรัฐสภาได้บันทึกไว้ดังนี้

"...ข้าพเจ้ารู้ว่า มีพวกที่แกล้งท่านต่าง ๆ นานา โดยให้หมาขบเข้าใจผิด และสำหรับในหลวงพระองค์นี้ ทุกคนที่ใจเป็นธรรม ก็คงรู้ว่าข้าพเจ้าได้เสียสละและทำทุกอย่างที่จะโปรดเกล้าฯ ราชบัลลังก์ให้แก่พระองค์ในยามคริติกอลโมเมนต์ตลอดมา ตลอดจนพระราชวงศ์ข้าพเจ้าก็ได้ทำมาเป็นอย่างดี

ข้าพเจ้าเคารพพระมหากษัตริย์ไม่ใช่ว่าแต่ปากแล้วใจไม่เคารพ ข้าพเจ้าไม่ทำให้เด็ดชดอรรถ
ข้าพเจ้าไม่ทำ และไม่เป็นที่นิยของข้าพเจ้าที่จะทำเช่นนี้ เจ้านายฝ่ายในย่อมจะรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี

"เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าต่าง ๆ เป็นเรื่องที่จะใจจะขัดแย้งขัดขาต่างหาก ข้าพเจ้าได้ยินถึงกับว่า ข้าพเจ้า
ไปทำเพรสเซอร์พระมหากษัตริย์ ว่าข้าพเจ้าเฝ้าถึง ๒ ยาม ที่จริงข้าพเจ้าเฝ้าท่านในวันศุกร์ที่ ๗
ภายหลังที่สภาได้ฟังเสียง (มีมติให้ท่านปรีดิฯ เป็นนายกรัฐมนตรี-ผู้เขียน) และวันอาทิตย์ก็มีการสะ
ไตรีค์ที่มักกะสัน ซึ่งเจ้ากรท่านนัดข้าพเจ้าไปเฝ้า ๒ ทุ่มครึ่ง ก่อนไปวังยังได้โทรศัพท์เชิญ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และเชิญอธิบดีกรมรถไฟมาด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะอยู่อย่างช้าไม่
ถึงชั่วโมง ข้าพเจ้าเฝ้าครึ่งชั่วโมง รับสั่งถึงเรื่องที่ท่านจะตั้งข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าอยู่
ราวครึ่งชั่วโมงแล้วก็กราบทูลว่ามีเรื่องสะไตรีค์เกิดขึ้น ข้าพเจ้าคิดรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
และอธิบดีกรมรถไฟมาเพื่อจะต้องทราบรายละเอียด และถ้าอยากจะทำทราบรายละเอียดในการที่ว่า
ประธานและรองประธานและเลขาธิการ ได้ไปเฝ้าท่านในการตั้งข้าพเจ้าก็มีหลักฐานพยานอยู่เสร็จ
ท่านรับสั่งอย่างไร (ตั้งที่ประธานรัฐสภากล่าวข้างต้น-ผู้เขียน)

"มีข่าวลือ (ปล่อยข่าวลือ-ผู้เขียน) หลายอย่างในทางอกุศลทั้งสิ้น เอาไปลือเป็นท่านเองที่ว่าท่านไม่
พอพระทัย ที่จะตั้งข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรีอะไรบ้าง ล้วนแล้วแต่ข่าวซึ่งเป็นอกุศลลอย ๆ ไม่มี
เหตุผล นอกจากทำการขัดแย้งขัดขา ซึ่งข้าพเจ้าถือว่าข้าพเจ้าเป็น ชื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์
พระองค์นี้ด้วยใจจริง ตั้งแต่ไหน ๆ ข้าพเจ้าได้เฝ้าอันตราจมาอย่างไร ทุกอย่างนี้ ถ้าหากว่าใครไม่ลื
มคงจะรู้ ตลอดเวลาที่เป็นผู้สำเร็จราชการฯ เมื่อครั้งข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการฯ ได้ทำอย่างไร
เพราะฉะนั้น ข่าวลืออะไรต่าง ๆ เป็นข่าวที่ปลุกปั่นทั้งสิ้น ขอให้ผู้ที่ใจเป็นธรรมระลึกถึงข้อนี้..."

คำอ้างของท่านปรีดิฯ ในตอนต้นที่ว่า "เจ้านายฝ่ายในย่อมจะรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี" (เรื่องความ
จงรักภักดี-ผู้เขียน) ซึ่งเป็นการสอดรับกับคำของ ม.จ. อภิรักษ์ธราภา เทวกุล ผู้รับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระ
พันวัสสา อัยยิกาเจ้า ที่ได้ประทานเล่าแก่นายสมภพ จันทระประภา ผู้เขียนชีวประวัติของสมเด็จพระ
ศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าเกี่ยวกับท่านปรีดิฯ ได้ถวายความปลอดภัยใน
ระหว่างสงคราม มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"ที่อยู่ชยา ดร. ปรีดิฯ และภรรยาได้เข้าเฝ้าแหนคราบทูลซักถามถึงความสะดวกสบายอยู่เป็นเนืองนิจ
จนคนที่กลางแคลงอยู่บางคนซักจะไม่แน่ใจ เพราะกิริยาพาทีในเวลาเข้าเฝ้านั้นเรียบร้อย นักหนุ่มพล
นักนัยน์ตาก็ไม่มีแว้วอันควรจะระแวง..."

เวลาเย็น ๆ ผู้สำเร็จราชการฯ ก็เชิญเสด็จประทับรถยนต์ประพาสรอบ ๆ เกาะ

"หลานฉันยังเด็ก ฝากด้วยนะ"

เป็นกระแสพระตำรัสครั้งหนึ่ง ผู้สำเร็จราชการฯ ก็กราบทูลสนองพระราชประสงค์เป็นอย่างดีด้วย
ความเคารพ ทำให้ผู้ที่ชื่นชมก็ทวีความชื่นชมยิ่งขึ้น ผู้ที่กลางแคลงก็เริ่มไม่แน่ใจตนเอง

วันหนึ่งที่วัดมงคลพิตร จังหวัดอยุธยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ตรัสว่า

"ฉันจะไปปิดทอง"

ตรัสแล้วเสด็จไปทรงซื้อทองที่วางขายอยู่บริเวณนั้น เมื่อเสด็จไปถึงองค์พระปรากฏว่าทรงปิดไม่ถึง
ผู้สำเร็จราชการจึงกราบทูลว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าจะไปปิดถวาย"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ จึงประทานทองให้ไปพร้อมตรัสว่า

"เอาไปปิดเถอะ คนที่ทำบุญด้วยกันชาติหน้าก็เป็นญาติกัน"

เล่าลือกันว่า กระแสพระตำรัสนั้น ทำให้ผู้สำเร็จราชการฯ ชาบซึ่งมาก

ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้พูดถึงเจ้านายฝ่ายในกับท่านปรีดีฯ ไว้ในบันทึกของท่านเรื่อง "พระบรมวงศานุวงศ์และขบวนการเสรีไทย" มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"การที่เสรีไทย โดยเฉพาะหัวหน้าเสรีไทยได้ถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ถวายความอารักขาให้พ้นภัยสงครามครั้งนั้น สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าได้ทรงซาบซึ่งพระทัยดี และเมื่อสิ้นสงคราม ได้รับสั่งเรียกนายปรีดีฯ ไปที่ประทับและขอบใจซึ่งคณะเสรีไทยถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์คุณเป็นอย่างยิ่ง"

เสด็จสวรรคต

หลังจากที่ท่านปรีดีฯ เข้าเฝ้าล่ององสุลีพระบาทตามรับสั่งเมื่อคืนวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ แล้ว รุ่งขึ้นเช้าวันเสาร์ที่ ๘ มิถุนายน ก็ได้ทรงพระกรุณาประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท่านปรีดีฯ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยพันตรีวิลาศ โอสถานนท์ ประธานพฤษภและนายเกษม บุญศรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

แต่ยังไม่ทันที่ท่านปรีดีฯ จะได้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ เหตุการณ์อันเศร้าสลด อันยังความเศร้าโศกให้กับคนไทยทั้งชาติก็เกิดขึ้นในตอนเช้าเวลาโดยประมาณ ๐๙.๒๕ นาฬิกา ของวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เมื่อเยววกษัตริย์อันเป็นที่เคารพรักของคนไทยทั้งชาติ ถูกพระแสงปืนสวรรคตบนพระแท่นบรรทม ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

ท่านปรีดีฯ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้สั่งเรียกประชุมรัฐสภาเป็นการด่วนและได้เปิดประชุมเมื่อเวลา ๒๑.๑๐ นาฬิกาของวันที่ ๙ มิถุนายน นั้นเอง มีสมาชิกพฤษภเข้าร่วมประชุม ๖๔ นาย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๖๓ นาย รวมเป็น ๑๒๗ นาย

ท่านปรีดีฯ ได้รายงานให้ที่ประชุมทราบถึงเหตุการณ์สวรรคตที่เกิดขึ้น เมื่อรายงานจบแล้วสมาชิกแห่งรัฐสภาได้ลุกขึ้นยืนไว้อาลัยแก่พระองค์ผู้จากไป และได้มีการซักถามถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

นายสอ เศรษฐบุตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ธนบุรี) สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ซักถามว่า

"ข้าพเจ้าอยากจะขอเรียนถามท่านอธิบดีกรมตำรวจในข้อที่สำคัญ คือว่านอกจากพระญาติวงศ์ซึ่งเข้าออกห้องพระบรรทมแล้ว มีใครบ้างที่เข้าได้บ้าง..."

พล ต.ท. พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจ : เท่าที่ได้ฟังมาแล้วมีพระราชชนนี พระอนุชา และพวกมหาดเล็กห้องบรรทม (นายชิต สิงหเสนี, นายบุญย ภัทมศรี-ผู้เขียน) พระพี่เลี้ยง (พระพี่เลี้ยงเนื่อง จินตะดลย์-ผู้เขียน) ส่วนคนอื่นใดนั้นข้าพเจ้ายังไม่ทราบ..."

พอมาถึงตอนนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้แทนราษฎร (พระนคร) สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ขอให้ยุติการซักถามกันไว้ก่อน เพื่อคอยฟังแถลงการณ์ของรัฐบาล การถามตอบจึงยุติลง รัฐบาลจึงได้เสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชจักรีวงศ์ ตามกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ หมวด ๔ มาตรา ๙ ข้อ ๘ และด้วยความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ของรัฐสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙ ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ เป็นที่น่าสังเกตว่าการขึ้นเสวยราชย์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ครั้งนั้นมีเลข ๙ เป็นกำลังสำคัญ คือ

เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชจักรีวงศ์
ขึ้นเสวยราชย์ วันที่ ๙ มิถุนายน
ปีขึ้นเสวยราชย์ พ.ศ. ๒๔๘๙
ตามกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ หมวด ๔ มาตรา ๙ (๘)
และด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาตามมาตรา ๙
แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙

หลังจากรัฐสภาได้มีมติเป็นเอกฉันท์แล้ว นายกรัฐมนตรีท่านปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า

"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สวรรคตแล้ว และบัดนี้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้สืบราชสันตติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนชาวไทยแล้ว เพราะฉะนั้นขอให้สภาถวายพระพรชัย ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงทรงพระเจริญ"

ที่ประชุมได้ยืนขึ้นและเปล่งเสียงไชโยสามครั้ง ต่อจากนั้นประธานพฤษภ ประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานพฤษภ รองประธานสภาผู้แทนราษฎรได้เข้าไปถวายพระพรใน

พระบรมมหาราชวัง และกราบบังคมทูลอัญเชิญเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชฯ ให้ขึ้นครองราชย์สมบัติตาม
มติของรัฐสภา

มีประกาศอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชฯ ขึ้นครองราชย์ ดังนี้

ประกาศ

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙

โดยที่ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปตามนัย
แห่งกฎหมายมณฑลเศียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๑๗ และประกอบด้วย
ความเห็นชอบของรัฐสภา

โดยที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมวงศ์ที่ร่วมพระ
ราชชนนี ตามความในมาตรา ๙ (๘) แห่งกฎหมายมณฑลเศียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พุทธศักราช
๒๕๑๗

โดยที่รัฐสภาได้ลงมติ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙ แสดงความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์
ในการที่จะอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชฯ ขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติ
วงศ์ต่อไป ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙

จึงขอประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ขึ้น
ครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙
เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙

ปรีดี พนมยงค์
นายกรัฐมนตรี"

ต่อกรณีสวรรคตของในหลวงอานันทฯ ปฏิบัติราชการเมืองของท่านปรีดีฯ ทั้งที่ปฏิบัติทางชนชั้น
คือพวกเศษเดนศักดิ์ดิโนกับปฏิบัติทางทรศนะคือ พวกเผด็จการ ต่างได้ฉวยใช้กรณีสวรรคตของ
พระองค์ท่านมาเป็นเครื่องมือทำลายท่านปรีดีฯ กล่าวหาท่านปรีดีฯ ด้วยวิธีการปล่อยข่าวลือและ
โฆษณาชวนเชื่ออย่างลับ ๆ ว่าท่านปรีดีฯ เป็นผู้วางแผนปลงพระชนม์

ท่านปรีดีฯ ได้ชี้แจงในที่ประชุมรัฐสภาในวันประชุมที่อ้างแล้วข้างต้น ต่อข่าวลือใส่ร้ายป้ายสีมีความ
ตอนหนึ่งว่าดังนี้

"...เสียงลืออกุศลว่าคนนั้นคนนี้ออกมาแล้วไปทำอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เป็นเรื่องลือสืบเนื่องมาจาก
ความอิจฉาริษยาเป็นมูลหรือมีปาวข้างยุ เป็นต้น เป็นมูลเหตุสืบเนื่องอย่างนั้น ... และอีกอย่างหนึ่ง
สำหรับเรื่องพระองค์นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ซึ่งจงรักภักดีท่านมากที่สุดกว่าหลาย ๆ คน
ในขณะที่ท่านประจำอยู่ในต่างประเทศหรือที่ท่านได้กลับมาแล้วก็ดี สิ่งใดอันเป็นสิ่งที่ท่านพึง
ปรารถนาในส่วนพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าจัดถวาย หรือบางสิ่งบางอย่างเมื่อท่านทรงรับสั่งถามข้อความ
อย่างหนึ่งอย่างใดอันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงตามระเบียบแบบแผนของแนว
รัฐธรรมนูญตามนิสัยของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าถือว่าข้อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าไม่อ้างพระ
นามหรือเอาพระนามของท่านไปอ้างในที่ชุมนุมชนใด ๆ ซึ่งบางแห่งทำกัน หรือในกรณีที่ท่าน
สวรรคตแล้ว ข้าพเจ้าก็พยายามที่สุดที่จะพยายามทำในเรื่องนี้ให้ข่าวกระจ่างเพราะเป็น
พระมหากษัตริย์ เราจะทำให้เรื่องเงิบอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาทำอย่างคนบางคนทำ
โดยฉวยโอกาสเอาเรื่องสวรรคตของท่านไปโพทะนากล่าวร้าย

"และวันนั้นจะต้องกล่าวเสียด้วย ข่าวที่ข้าพเจ้าได้ทราบเกี่ยวแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสวรรคตนั้น
ข้าพเจ้าได้ทราบราวประมาณเกือบ ๑๐ นาฬิกา เวลานั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกับอธิบดี

กรมตำรวจได้มาที่บ้าน เนื่องจากกรรมกรมักกะสันสะไตรค์ ข้าพเจ้าจึงโทรศัพท์เชิญราชเลขาไปด้วย เมื่อไปถึงแล้วเราอยู่ข้างล่าง ไม่ได้ขึ้นไปข้างบน เพราะเหตุว่า เกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์จึงได้เชิญ เจ้านายผู้ใหญ่มาพร้อมแล้วจึงขึ้นไปชั้นบน ส่วนในทางชั้นบนของท่านเป็นเรื่องที่ท่านทำปฐม พยายามในชั้นบน

"ข้าพเจ้าและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพร้อมด้วยเจ้านาย อันมีกรมขุนชัยนาทฯ เป็นผู้นำขึ้นไป ได้ขึ้นไปเป็นเวลาเที่ยงเศษ ๆ แล้ว ขึ้นไปดูพระบรมศพ และความจริงในการตรวจ เราจะไปถือ ธรรมเนียมพระมหากษัตริย์เหมือนเอกชนไม่ได้ ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนกฎหมาย ข้าพเจ้ารู้เรื่องวิธีพิจารณา ความอาญาว่าเป็นอย่างไรและจะต้องทำอย่างไร? ก็ได้บอกกับอธิบดีกรมตำรวจว่าเราจะต้องทำให้ แน่ชัด เช่น เหมือนอย่างว่าบอกให้หมอเอาโพลกไปใส่พระกะโหลก ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ราชาศัพท์ได้ ปรีक्षाเจ้านาย นอกท่าน ท่านสิ้นพระเศียร ข้าพเจ้าโดยทั้งขึ้นทั้งลง ถ้าจะต้องผ่าพระกะโหลกก็เป็นเรื่องพระศพของพระมหากษัตริย์จะทำให้เสียพระราชประเพณี และวิธีพิจารณาทางอื่นก็มี เมื่อ เป็นเช่นนี้จึงตัดสินใจว่า เราจะต้องสอบถามผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและแพทย์ประจำพระองค์คือ คุณหลวงนิตย์ฯ เป็นผู้ปฐมพยาบาล..."

เพื่อทำความจริงให้ปรากฏ ต่อมาในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ท่านปรีดีฯ นายกรัฐมนตรีจึงได้มี คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่ง เพื่อสอบหาข้อเท็จจริง คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย ตัวแทนสถาบันหลักของชาติ คือ ประธานศาลฎีกา อธิบดีศาลอุทธรณ์ อธิบดีศาลอาญา อธิบดีกรม อัยการ ประธานพดตสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร เจ้านายชั้นผู้ใหญ่สามพระองค์ ผู้แทน กองทัพบก ผู้แทนกองทัพเรือ ผู้แทนกองทัพอากาศ โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นเลขานุการ และนายสอาด นาวิเจริญ เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า "คณะกรรมการสอบสวนพฤติกรรมการในกรมที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคต" และในระหว่างที่คณะกรรมการชุดดังกล่าวกำลัง สอบสวนหาความจริงนั้น ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมตามรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๙ ในระหว่างหาเสียง เลือกตั้งครั้งนั้นพรรคการเมืองบางพรรคได้ฉวยโอกาสเอากรณีสวรรคตไปโฆษณาโจมตีรัฐบาล (ท่านปรีดีฯ) กระทรวงมหาดไทยจึงได้ออกคำสั่งไปถึงกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน ประกาศอย่าให้ราษฎร หลงเชื่อคำโฆษณาอันเป็นเท็จนั้น คำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ ๒๐๗/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๘๙ มีข้อความบางตอนดังนี้

"ด้วยในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนคราวนี้ ได้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งและผู้สนับสนุนผู้สมัคร ซึ่งใช้ สมญาว่าพรรคประชาธิปไตยบางคนได้ฉวยโอกาสการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือ โฆษณาชวนเชื่อ หลอกลวงราษฎรให้เกิดการเข้าใจผิด เพื่อก่อให้เกิดความดูหมิ่นและกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล... เพื่อให้ราษฎรลงคะแนนให้แก่ตนหรือพรรคของตน ตามทางสืบสวนได้ความว่า พรรคประชาธิปไตย บางคนได้หลอกลวงให้ราษฎรเข้าใจผิดในหัวข้อต่อไปนี้ ฯลฯ

"๔ กล่าวหารัฐบาลว่าปิดข่าวเรื่องสวรรคต และใส่ร้ายรัฐบาลในเรื่องนี้ด้วยประการต่าง ๆ ความจริง นั้นรัฐบาลไม่ได้ปิดบัง และต้องการที่จะให้กรรมการได้สอบสวนเรื่องนี้โดยยุติธรรมและเปิดเผย ดัง จะเห็นได้จากการแต่งตั้งกรรมการสอบสวน และวิธีปฏิบัติซึ่งมีตุลาการ อัยการ ประธานสภาทั้งสอง นายพลทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ เจ้านายชั้นสูง และการสอบสวนก็ให้ประชาชนไปฟังได้ นับเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกของประเทศไทย ที่การสอบสวนเช่นนี้ได้กระทำต่อหน้าประชาชน จะหา ว่ารัฐบาลปิดบังประการใด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระราชชนนี ก็ได้ พระราชทานพระราชกระแสฯ ต่อกรรมการแล้วว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศมิได้มีข้อ ขัดแย้งหรือไม่พอพระทัยในรัฐบาลแต่อย่างใด ฝ่ายรัฐบาลก็ได้ถวายความจงรักภักดี และกระทำตาม ทุกสิ่งทุกอย่างตามพระราชประสงค์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว นายกรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ได้อัญเชิญ หล่ เสด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จกลับมาครองราชย์ มิได้ปรารถนาที่จะกุมอำนาจที่จะทำหน้าที่เป็นประมุข ของรัฐ และไม่ได้กระทำการขัดขวางอย่างใดแต่ตรงกันข้ามกลับอัญเชิญเสด็จกลับมาอบถวายเป็น สมบัติแด่พระองค์

"ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ต่างประเทศ เมื่อมีผู้ปองร้ายต่อราชบัลลังก์ นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เสียสละและเสี่ยงภัยเพื่อป้องกันราชบัลลังก์ให้ปลอดภัยตลอดมา เวลานั้นหาเป็นผู้ใดเสี่ยงภัยเช่นนั้นไม่ แต่ตรงกับข้ามกลับประจบสอพลอผู้มีอำนาจ"

"รัฐบาลนี้มีความเสียใจที่พรรคประชาธิปัตย์บางคนได้ฉวยโอกาส เอาพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ในระหว่างที่พระองค์มีพระชนม์อยู่ ในการประชุมพรรคประชาธิปัตย์บางครั้งได้แอบอ้างว่า ในหลวงรับสั่งอย่างนั้นอย่างนี้ จะขอยกตัวอย่างว่า ในการประชุมพรรคประชาธิปัตย์ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ศกนี้ มีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่พรรคประชาธิปัตย์ลงไปร่วมประชุม ก็คงจะจำได้ว่า วันนั้นใครอ้างพระนามในหลวงไปพูดในที่ประชุมว่าอย่างไบบ้าง ซึ่งพระองค์เองไม่ทรงทราบเรื่องอะไรเลย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นกลางและเป็นที่สักการะโดยแท้จริง"

"ครั้นพระองค์สวรรคตแล้ว ก็เอาการสวรรคตของพระองค์เป็นเครื่องมือทางการเมืองต่อไปอีก ได้พยายามปั่นข่าวเท็จตั้งแต่วันแรกสวรรคต ให้ประชาชนหลงเข้าใจผิด ทั้งในทางพูด ทางโทรศัพท์ ทางโทรเลข และทางเอกสารหนังสือพิมพ์ พวกเหล่านี้ไม่ใช่เป็นพวกที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นพวกที่แสวงหาผลประโยชน์จากพระมหากษัตริย์ เพื่อความเป็นใหญ่ของตน และเพื่อการเลือกตั้งที่จะได้ผู้แทนซึ่งเป็นพวกของตน"

"ดังจะเห็นได้อย่างแน่ชัดว่า ถ้าพวกนี้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แล้ว ในระหว่างที่พระองค์ทรงประทับอยู่ต่างประเทศ และในระหว่างที่ราชบัลลังก์ถูกกระทบกระเทือนในบางครั้ง และพระราชวงศ์ถูกผลปฏิบัติบางประการนั้น พวกประชาธิปัตย์บางคนซึ่งอ้างว่าจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยิ่งกว่าใคร ๆ นั้น ทำไมไม่เข้าเสี่ยงภัยคิดแก้ไขอย่างใดเลย แต่อาจมีบางคนกล่าวแก้ว่า เวลานั้นทำอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ แต่ก็เป็นเรื่องเท็จทั้งสิ้น ขอราษฎรอย่าได้เชื่อฟัง..."

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ฝ่ายปฏิปักษ์ยกขึ้นมาโฆษณาชวนเชื่อว่าท่านปรีดีฯ เป็นผู้วางแผนปลงพระชนม์ เพราะว่าท่านปรีดีฯ เป็นผู้นิยมระบอบมหาชนรัฐ ต่อโฆษณาชวนเชื่อนี้ในเวลาต่อมา แถลงการณ์ปิดคดีของจำเลยในคดีสวรรคตได้ชี้ให้เห็นตอนหนึ่งว่า

"...การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมหาชนรัฐนั้น เป็นเรื่องของการเปลี่ยนสถาบันอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นเรื่องของการล้มเลิกสถาบันเสีย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเปลี่ยนตัวบุคคลตั้งทัศนคติของนักนิยมอำนาจ การฆ่ากษัตริย์จึงไม่ใช่วิธีการหรือธรรมเนียมของนักมหาชนรัฐ..." และจดหมายของนายเลียง ไชยกาล อดีตรัฐมนตรีหลายกระทรวงที่มีไปถึงท่านปรีดีฯ ที่ปารีส เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๓ ได้ปรารภเรื่องเดียวกันนี้ มีความตอนหนึ่งดังนี้

"...ผมเห็นว่าท่านอาจารย์มีกรรมเก่ามากกว่า เพราะถ้าพิจารณาถึงเหตุผลในเรื่องฆ่าในหลวงแล้ว ผมพูดเสมอว่า เมื่อมาถึงคั่นนั้นแล้ว ทำไมปรีดีฯ จึงยุติ (ไม่ประกาศเลิกล้มสถาบันกษัตริย์เสีย แล้วสถาปนามหาชนรัฐขึ้นแทน แต่ที่ท่านกลับอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอขึ้นนั่งราชบัลลังก์ เป็นรัชกาลที่ ๙ สืบต่อมาจนถึงวันนี้-ผู้เขียน) ทั้ง ๆ ที่สภาทั้ง ๒ อยู่ในกำมือ..."

รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

ต่อมาในวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๙ ท่านปรีดีฯ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "หลวงธำรงฯ" ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี สืบต่อมาและได้พิจารณารายงานของคณะกรรมการศาลากลางเมือง (ตั้งขึ้นในสมัยรัฐบาลท่านปรีดีฯ) ที่เสนอต่อรัฐบาลเมื่อปลายเดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ซึ่งมีสาระสรุปไว้ตอนปลายของรายงานฉบับนั้น ดังนี้

"...คณะกรรมการได้ประมวลสอบสวนเข้าทั้งหมด ทั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้สอบสวนไว้เดิมและที่สอบสวนโดยเปิดเผยต่อหน้าประชาชนและเมื่อได้พิจารณาถึงคำพยานบุคคล วัตถุพยานและเหตุผลแวดล้อมกรณีต่าง ๆ ทุกแง่มุมโดยรอบด้านดังกล่าวมาแต่ต้นแล้ว คณะกรรมการเห็นว่า ในกรณีอันจะพึงเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต ได้นั้น สำหรับกรณีอุบัติเหตุ คณะกรรมการมองไม่เห็นทางว่าจะเป็นไปได้เลย ส่วนอีกสองกรณีคือถูกลอบปลงพระชนม์และทรงปลงพระชนม์เองนั้น การถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีหลักฐานและเหตุผลที่แน่นอนแสดงว่าจะเป็นไปได้ แต่ไม่สามารถที่จะตัดออกเสียโดยสิ้นเชิง เพราะว่ายังมีท่าทางของพระบรมศพค้ำอยู่ ส่วนในกรณีปลงพระชนม์เองนั้น ลักษณะของบาดแผลแสดงว่าเป็นไปได้ แต่ไม่ปรากฏเหตุผลหรือหลักฐานอย่างใดว่าไปเป็นไปเช่นนั้นโดยแน่ชัด คณะกรรมการจึงไม่สามารถที่จะชี้ขาดว่าเป็นกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณี ทั้งนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวน และปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป"

ต่อความเห็นของคณะกรรมการศาลากลางเมืองที่ว่ากรณีสวรรคตเกิดจากกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณีคือปลงพระชนม์เองและถูกลอบปลงพระชนม์นั้น สอดคล้องกับความเห็นของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ศาสตราจารย์ หัวหน้าแผนกวิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ และศิริราชพยาบาล ที่ได้ให้รายละเอียดในกรณีนี้ไว้กับคณะกรรมการแพทย์ ดังนี้

"ข้าพเจ้าได้หนึ่งบาดแผลมาขึ้นหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าได้ตัดออกจากพระนลาฏของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ ขณะที่ทำการชันสูตรพลิกพระบรมศพ บาดแผลเป็นเสมือนกากบาท มีหนึ่งแยกเป็นสี่แฉก แฉกบน แฉกกลาง แฉกขวาและซ้าย เมื่อได้ใช้กล้องจุลทรรศน์ชนิด ๒ ดาสองดู บนหนึ่งนั้นมีรอยกดเป็นรอยโค้ง เห็นได้ชัดบนแฉกขวาและซ้าย แฉกบนไม่เห็นถนัดนัก และแฉกกลางไม่เห็นเลย ถ้าเอาส่วนโค้งเหล่านั้นมาต่อกันเข้าก็จะเป็นรูปร่างกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๑ ม.ม. เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าปลายแฉกเหล่านั้นเป็นรอยโค้ง และสันโค้งบนผิวหนึ่งไม่ต่อกันเป็นรูปร่างกลม นอกจากนั้นยังมีเนื้อที่เล็ก ๆ หนึ่งอยู่ที่แฉกกลาง และมีสีแสดงว่าเป็นดินปืนติดอยู่ด้านในของหนึ่งชั้นนั้นด้วย"

แล้วหมอสุดฯ ก็สันนิษฐานจากลักษณะบาดแผลดังกล่าวข้างต้นนั้นว่า

"รอยกดในหนึ่งนั้นอาจเป็นไปได้โดยกดปากกระบอกปืนกระชับแน่นลงที่พระนลาฏก่อนยิง ถ้าหากเป็นการอุบัติเหตุแล้วปากกระบอกปืนคงไม่กดลงไปที่พระนลาฏกระชับแน่น ตามความเห็นของข้าพเจ้ามีทางอธิบายที่เป็นไปได้ ๒ ประการเท่านั้น คือ ปลงพระชนม์เองหรือถูกปลงพระชนม์ทั้งสองประการเท่า ๆ กัน"

ต่อลักษณะบาดแผลเป็นรอยกดปากกระบอกปืนวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๑ ม.ม. ตามคำของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร นั้น คณะกรรมการศาลากลางเมืองได้มีความเห็นไว้ในรายงานดังกล่าวข้างต้นอีกตอนหนึ่งว่าดังนี้

"...แผลนี้เกิดจากการยิงในระยะติดผิวหนึ่งหรือห่างไม่เกิน ๕ ซม. ลักษณะของบาดแผลเป็นดังนี้ คณะกรรมการเห็นพ้องด้วยความเห็นของแพทย์ส่วนมากในข้อที่ว่า โดยลักษณะของบาดแผลนั้นเองแสดงให้เห็นว่าบาดแผลเกิดจากความตั้งใจของผู้กระทำ แต่ความตั้งใจนี้มีได้หมายความเฉพาะตั้งใจกระทำให้ตาย ย่อมหมายความรวมถึงความตั้งใจที่ยกปืนนี้ขึ้นไปจ่อติดหน้าผาก ซึ่งเป็นอาจล้นขึ้นโดยอุบัติเหตุก็ได้ด้วย"

ต่อรายงานของคณะกรรมการศาลกลางเมือง รัฐบาลหลวงธำรงฯ ได้ตั้งอนุกรรมการรัฐมนตรีขึ้น ๑ ท่าน เมื่อ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๙ เมื่ออนุกรรมการรัฐมนตรีพิจารณาเสร็จแล้วได้ส่งกลับเข้าสู่การพิจารณาในคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ส่งเรื่องให้กรมตำรวจสืบสวนเอาตัวคนร้ายที่แท้จริงในการปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๘ มาดำเนินคดีต่อไป

ในขณะที่ตำรวจทำการสืบสวนค้นหาใกล้ชิดตัวมือปืนเข้าไปทุกที รวมทั้งได้สอบถามปากคำของคนบางคนไว้ แต่ไม่สามารถเปิดเผยในขณะนั้นได้ เมื่อข่าวนี้ได้แพร่ออกไป ก็ได้เกิดรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์กับคณะรัฐประหารทำขึ้นแล้วพรรคประชาธิปัตย์ ก็ได้เป็นรัฐบาลเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ครั้นแล้ว รัฐบาลนี้ก็แต่งตั้งให้ พล.ต.ต. พระพินิจชนคดี พี่เขยของ ๒ ม.ร.ว. สำคัญแห่งพรรคประชาธิปัตย์ คือ เสนีย์ และคึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งออกจากราชการรับบำนาญไปแล้วนั้นกลับเข้ารับราชการทำหน้าที่สืบสวนกรณีสวรรคตเสียใหม่ อันนำไปสู่การจับกุมนายเฉลียว ปทุมรส อดีตราชเลขาในการในพระองค์ นายชิต สิงหเสนี และนายบุญศย์ ปัทมศริน สองมหาตเล็กห้องพระบรรทม ในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ หลังจากวันทำรัฐประหาร ๑๒ วัน

โดยที่ พล.ต.ต. พระพินิจชนคดี (ยมขณะนั้น) และคณะไม่อาจสร้างพยานหลักฐานเท็จได้ทันในระยะเวลาสอบสวนตามที่กฎหมายกำหนดคือ ๙๐ วัน รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ที่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้เสนอกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๒๓ มกราคม ๒๔๙๑ ขยายกำหนดเวลาซึ่งผู้ต้องหาในกรณีสวรรคตได้เป็นพิเศษ ให้ศาลอนุญาตให้ซึ่งผู้ต้องหาได้หลายครั้ง รวมเวลาไม่เกิน ๑๘๐ วัน

คดีประวัติศาสตร์

ในที่สุดพนักงานสอบสวนกรมตำรวจ ได้ส่งสำนวนให้อัยการ หลังจากที่ได้พยายามสร้างพยานหลักฐานเท็จ อยู่ถึง ๑๘๐ วัน และอัยการก็รับสำนวนอันเป็นเท็จนั้นไปประติดประต่อเพื่อสรุปเขียนคำฟ้องอยู่ อีก ๓๔ วัน จึงได้ยื่นฟ้องต่อศาลอาญา เมื่อ ๗ สิงหาคม ๒๔๙๑ โดยนายเฉลียว ปทุมรส เป็นจำเลยที่ ๑ นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ และนายบุญศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ ฐานความผิดสมคบกันประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพทุบายเท็จเพื่อปกปิดการกระทำผิด

คำฟ้องมีทั้งหมด ๕ ข้อ ลงนามโดยหลวงอรรถปริชาตานุการ (ฉอ่อน แสนโกสิก) โจทก์ ในจำนวน ๕ ข้อนี้ ข้อ ๓ ระบุความผิดไว้ดังนี้

"(ก) เมื่อระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ๒๔๘๙ เวลาใดไม่ปรากฏถึงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลา กลางวัน จำเลยทั้ง ๓ นี้ กับพรรคพวกดังกล่าว (หมายถึงท่านปรีดี พนมยงค์ และเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช-ผู้เขียน) ได้ทงองอาจสมคบกันคิดการเตรียมจะกระทำการปลงพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยพรรคพวกดังกล่าวกับจำเลยได้ประชุมกันปรึกษาวางแผนการ และตกลงกันในอันที่จะกระทำการปลงพระชนม์เมื่อใด และให้ผู้ใดเป็นผู้รับหน้าที่ร่วมกันไปกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล และจำเลยที่ ๓ นี้ ได้บังอาจช่วยกันปกปิดการสมคบกันจะประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว และจำเลยหาได้เอาความนั้นไปร้องเรียนไม่ เหตุเกิดที่ตำบลขณะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร"

โจทก์ได้นำสืบในเวลาต่อมาว่า สถานที่ที่จำเลยและพวกไปประชุมวางแผนการปลงพระชนม์นั้น คือบ้านของ พล.ร.ต.พรยา ศรยุทธเสนี ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลขณะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร และพยานโจทก์ปากเอกที่รู้เห็นเหตุการณ์ดังกล่าวนี้คือ นายดี ศรีสุวรรณ ซึ่งอ้างว่าได้อาศัยอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนเกิดกรณีสวรรคต

ต่อคำเบิกความของนายดี ศรีสุวรรณ พยานปากเอกของโจทก์ ซึ่งเป็นความเท็จที่เสกสรรปั้นแต่งขึ้น โดย พล.ต.ต.พินิจชนคดีและคณะ (ดูรายละเอียดได้จากหนังสือของพมหลายเล่มที่เกี่ยวกับกรณีสวรรคต-ผู้เขียน) ซึ่งศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ไม่รับฟังคำเบิกความนั้น แม้ศาลฎีกาถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธคำเบิกความของดี ศรีสุวรรณ อย่างสิ้นเชิงอย่างเช่นศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ แต่ศาลฎีกาก็ไม่ยืนยันว่าคำเบิกความของนายดี ศรีสุวรรณ เป็นความจริง ดังข้อสรุปคำวินิจฉัยของ ๓ ศาลต่อคำเบิกความของนายดี ศรีสุวรรณ ว่าดังนี้

คำพิพากษาของศาลอาญา ในคดีคำที่ ๑๘๙๘/๒๔๙๑ คดีแดงที่ ๑๒๖๖/๒๔๙๔ วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๙๔ ว่าดังนี้

"ใครเลยจะเชื่อฟังคำนายดี ศรีสุวรรณ เป็นความจริงไปได้กลับจะยิ่งเห็นนิสัยของนายดี ศรีสุวรรณ ถนัดขึ้นไปอีกว่าเข้าลักษณะที่เรียกกันว่าคดีย้อมเสียแน่แล้ว"

ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยคำเบิกความของนายดี ศรีสุวรรณ ไว้ในคำพิพากษาคดีหมายเลขดำที่ ๓๐๕๖/๒๔๙๔ คดีหมายเลขแดงที่ ๒๖๓๖/๒๔๙๔ วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๙๖ ว่าดังนี้

"ยิ่งคิดไปก็ไม่มีความที่ศาลอุทธรณ์จะรับฟังคำให้การของนายดี ศรีสุวรรณ ตอนนี้ได้"

ศาลฎีกา ได้มีความเห็นในคำเบิกความของนายดี ศรีสุวรรณ ไว้ในคำพิพากษาลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๙๗ โดยสรุปว่าดังนี้

"ในเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ (คำของนายดี ศรีสุวรรณ ที่อ้างว่าได้ยินจำเลยกับพวกพูดจาวางแผนปลงพระชนม์กันว่าอย่างนั้นอย่างนี้-ผู้เขียน) ศาลเห็นว่า จะฟังความหรือถ้อยคำที่พูดกันให้เป็นแน่อย่างใดอย่างหนึ่งยังไม่ถนัด"

จากคำวินิจฉัยของ ๓ ศาล ในประเด็นตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) ที่ว่า "จำเลยทั้ง ๓ กับพวกได้
ทงองอาจสมคบกันคิดการเตรียมจะกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา
อานันทมหิดล โดยพรรคพวกดังกล่าวกับจำเลยได้ประชุมกันปรึกษาวางแผนการ" และผู้ที่โจทก์
อ้างว่าเป็นผู้รู้เห็นการวางแผนการนี้คือ นายดี ศรีสุวรรณ ซึ่งศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ได้ปฏิเสธไม่
รับฟังคำให้การของนายดี ศรีสุวรรณ ในประเด็นนี้อย่างสิ้นเชิง ดังที่ยกมาข้างต้นนั้น

ส่วนศาลฎีกา ถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงต่อคำให้การของนายดี ศรีสุวรรณ อย่างที่ศาลอาญา
และศาลอุทธรณ์ปฏิเสธมาแล้ว แต่ศาลฎีกาก็ไม่ได้รับว่าคำให้การของนายดี ศรีสุวรรณ อันเป็น
โครงสร้างของคดีนี้เป็นความจริง ศาลฎีกาความเห็นแต่เพียงว่า "ศาลเห็นว่าฟังความหรือ
ถ้อยคำที่พูกันให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างใดยังไม่ถนัด"

เมื่อฟังไม่ถนัด ตามหลักนิติธรรม ก็ต้องยกผลประโยชน์ให้แก่จำเลย

นั่นคือ จำเลยกับพวกไม่ได้มีการวางแผนการปลงพระชนม์กันที่ (บ้าน พล ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี)
ต่ายลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ตามฟ้องของโจทก์ก็ ๓ (ก) และโจทก์ก็ไม่ได้นำ
สืบว่าได้มีการวางแผนการปลงพระชนม์กันที่อื่นอีก

นอกจากนี้มือปืนที่ลอบปลงพระชนม์โจทก์พยายามนำสืบให้เห็นเป็นว่ามีมือปืนผู้นั้นคือ เรือเอกวัชรชัย
ชัยสิทธิเวช หนึ่งในห้าคนที่ร่วมวางแผนการปลงพระชนม์ ณ บ้าน พล ร.ต. พระยาศรยุทธเสนีนั้น ซึ่ง
โจทก์มีพยานนำสืบ ๒ ชุด แต่ศาลฎีกาได้พิพากษาฟังธงลงไปว่า "พยาน ๒ ชุดนี้ ยังไม่เป็น
หลักฐานพอที่จะได้ชี้ว่าใครเป็นผู้ลอบปลงพระชนม์"

จากคำวินิจฉัยของศาลฎีกาดังกล่าวนี้นี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นอีกครั้งหนึ่งว่า ไม่ได้มีการวางแผนปลงพระ
ชนม์กันที่บ้าน พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) และตามการนำสืบพยาน
ของโจทก์

อย่างไรก็ดี คำพิพากษาของศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ในกรณีไม่ยอมรับคำให้การของนายดี ศรี
สุวรรณ พยานปากเอกของโจทก์ว่าเป็นความจริงนั้น นอกจากจะได้รับการยืนยันจากบันทึก (ลับ)
ของ พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ซึ่งได้เปิดเผยต่อสาธารณชนไปแล้ว ตัวนายดี ศรีสุวรรณ ยังได้ไป
สารภาพบาปกับท่านปัญญาันท์ภิกขุ แห่งวัดชลประทาน อ.ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อปี พ.ศ.
๒๕๒๒ ขณะที่ตัวนายดี ศรีสุวรรณ เองอายุได้ ๑๐๒ ปี ว่าไปเป็นพยานเท็จในคดีสวรรคตทำให้ผู้
บริสุทธิ์ ๓ คน ต้องถูกประหารชีวิต และนายดี ศรีสุวรรณ ยังได้ให้บุตรเขยเขียนจดหมายไปขอขมา
ท่านปรีดีฯ ที่ปารีส ข้อความรายละเอียดในจดหมายว่าดังนี้

บ้านเลขที่ ๒๓๘๖

ถนนพหลโยธิน กรุงเทพฯ

๒๕ มกราคม ๒๕๒๒

เรียน นายปรีดี ที่นับถือ

นายดี ศรีสุวรรณ เป็นพ่อตาของผม ขอให้ผมเขียนจดหมายถึงท่าน นายดีเขียนจดหมายไม่ได้ เมื่อ
ครั้งไปให้การที่ศาลก็ได้แค่เซ็นชื่อตัว ด. และพิมพ์มือเท่านั้น นายดีจึงให้ผมซึ่งเป็นบุตรเขยเขียน
ตามคำบอกเล่าของนายดี เพื่อขอขมาลาโทษต่อท่าน นายดีให้การต่อศาลว่านายปรีดี นายวัชรชัย
นายเจสสิว นายชิต นายบุญชัย ไปที่บ้านพระยาศรยุทธ ข้างวัดชนะสงคราม เพื่อปรักลอบปลงพระ
ชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ไม่เป็นความจริง นายดีเอาความไม่จริงมาให้การต่อศาล เพราะพระพินิจให้
เงินนายดี ๕๐๐-๖๐๐ บาท และให้นายดีกินอยู่หลับนอนอยู่ที่สันติบาลประมาณสองปีเศษ เดิมพระ
พินิจบอกว่าจะให้ ๒ หมื่นบาท เมื่อเสร็จคดีแล้วพระพินิจก็ไม่จ่ายให้อีกตามที่รับปากไว้ เวลานี้นายดี
รู้สึกเสียใจมากที่สุดที่ทำให้สามคนตาย และนายปรีดีกับนายวัชรชัยที่บริสุทธิ์ต้องถูกกล่าวหาด้วย นายดี
ได้ทำบุญกรวดน้ำให้กับผู้ตายเสมอมา แต่ก็ยังเสียใจไม่หาย เดี่ยวนี้ก็มีอายุมากแล้ว (๑๐๒ ปี-
ผู้เขียน) อีกไม่ช้าก็ตาย จึงขอขมาลาโทษท่านปรีดี นายวัชรชัย นายชิต และนายบุญชัย ที่นายดีเอา
ความเท็จมาให้การปรักปรำ ขอให้โปรดให้ขมาต่อนายดีด้วย

ข้อความทั้งหมดนี้ ผมได้อ่านให้นายดีฟังต่อหน้าคนหลายคนในวันนี้ เวลาประมาณ ๑๑ น.เศษ และได้ให้นายดีพิมพ์ลายมือนายดีต่อหน้าผมและคนฟังด้วย ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

เลื่อน ศิริอัมพร

ด. (พิมพ์ลายนายดี)

แต่ทั้ง ๆ ที่ศาลอาญาไม่เชื่อคำให้การของนายดี ศรีสุวรรณ พยานปากเอกของโจทก์ว่าได้มีการวางแผนปลงพระชนม์ กันที่บ้าน พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) แต่ศาลอาญาก็ได้พิพากษาให้ประหารชีวิตนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ด้วยความผิดด้วยกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนสอง และปล่อยตัวนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ กับนายบุญย์ ปัทมศรีน จำเลยที่ ๓ พันข้อหาไป

ต่อมาศาลอุทธรณ์ ทั้ง ๆ ที่ในคำพิพากษานั้นได้ระบุไว้อย่างชัดเจน ไม่เชื่อคำให้การของนายดี ศรีสุวรรณ เช่นเดียวกัน แต่ศาลอุทธรณ์ก็ได้แก้คำพิพากษาศาลอาญา ให้ประหารชีวิตนายบุญย์ ปัทมศรีน จำเลยที่ ๓ ร่วมเข้าไปด้วย ด้วยความผิดด้วยกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนสอง คงปล่อยพันข้อหาไปแต่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑

ก่อนที่ศาลอุทธรณ์จะอ้างกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนสอง มาลงโทษนายบุญย์ ปัทมศรีน จำเลยที่ ๓ นั้น ศาลอุทธรณ์ได้อ้างคำให้การของนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ได้ให้การไว้เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๐ (ต่อพนักงานสอบสวน-ผู้เขียน) มีความว่า

"ในการลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ นี้ ถ้าเป็นบุคคลภายนอกเข้ามาลอบปลงพระชนม์ จะต้องมียาหรือบุคคลภายในเป็นสายชักจูงนำเข้ามาจึงจะทำการได้สำเร็จ ถ้าเป็นคนภายในลอบปลงพระชนม์แล้ว ย่อมทำได้สะดวกกว่าบุคคลภายนอก สำหรับบุคคลภายในที่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ก็มีแต่ข้าฯ กับนายบุญย์สองคนเท่านั้น หากว่าจะมีความผิดในกรณีสวรรคตนี้แล้วก็มีข้าฯ กับนายบุญย์สองคนนี่เท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบด้วย..." (เพราะสองคนนี่ นั่งอยู่หน้าประตูหน้าห้องพระบรรทม ขณะเกิดเหตุ และทางเข้าห้องบรรทมในขณะนั้นก็มียู่ทางเดียว คือทางประตูที่นายชิต-นายบุญย์ นั่งเฝ้าอยู่-จากคำพิพากษา)

ส่วนศาลฎีกาพิพากษาพันธงลงไปเลยให้ประหารชีวิตจำเลยทั้งสามคน ในความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอน ๒

กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๙๗ ตอน ๒ ว่าไว้ดังนี้

"ผู้ใดทะนงองอาจกระทำการประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี สมเด็จพระมหาลีลาบดี มกุฎราชกุมารก็ดี ต่อผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในเวลารักษาราชการต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี ท่านว่าโทษของมันถึงต้องประหารชีวิต"

"ผู้ใดพยายามจะกระทำการประทุษร้ายเช่นว่ามาแล้ว แม้เพียงเตรียมการก็ดี สมคบกันเพื่อการประทุษร้ายนั้นก็ดี หรือสมรู้เป็นใจด้วยผู้ประทุษร้าย ผู้พยายามจะประทุษร้ายก็ดี มันรู้ว่าผู้ใดคิดประทุษร้ายเช่นว่ามานี้ มันช่วยปกปิดไม่เอาความนั้นไปร้องเรียนขึ้นก็ดี ท่านว่าโทษมันถึงตายดัจกัน)

แต่คำฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) และการนำสืบพยานของโจทก์ว่าจำเลยทั้ง ๓ กับพวก (หมายถึง ท่านปรีดีฯ และเรือเอกวัชรชัยฯ-ผู้เขียน) ได้ไปประชุมวางแผนการปลงพระชนม์กันที่บ้าน พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ท้องที่ตำบลขณะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ๒๔๘๙ ถึงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ แต่ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ก็ได้วินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาดังที่อ้างมาแล้วข้างต้นนั้นว่าไม่เชื่อถ้อยคำเบิกความของพยานโจทก์ และศาลฎีกาแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธคำเบิกความของพยานโจทก์อย่างสิ้นเชิงอย่างเช่น ๒ ศาลที่ผ่านมาก็จริง แต่ศาลฎีกาก็ได้ชี้ออกมาอย่างชัดเจนว่า "ศาลเห็นว่าฟังความหรือถ้อยคำที่พูดกันให้เป็นอย่างหนึ่งไต่ยังไม่ถนัด" และโจทก์ก็ไม่ได้นำเสนอว่าได้มีการวางแผนการปลงพระชนม์กัน ณ ที่ได้อีก

เมื่อฟังไม่ถนัด ก็ต้องยกผลประโยชน์ให้แก่จำเลย ตามสภาพคดีกฎหมายที่ว่า "ปล่อยคนผิดสืบคน ดีกว่าลงโทษคนบริสุทธิ์คนเดียว" แต่ศาลฎีกาท่านฟังตรงลงไปให้ประหารชีวิต จำเลยทั้ง ๓ คน โดยอ้างความผิดของจำเลยตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอน ๒ ความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๙๗ ตอน ๒ ว่าไว้ประการใดขอให้ย้อนกลับไปอ่านอีกที

ใช่แล้ว, นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้ให้การไว้อย่างชัดเจนว่า ขณะเกิดเหตุมีเขากับนายบุญชัย ปัทมสริน จำเลยที่ ๓ สองคนเท่านั้น ที่นั่งอยู่หน้าประตูทางเข้าออกห้องพระบรมมหาราชวัง และได้ให้ความเห็นไว้ว่า "หากว่าจะมีความผิดในกรณีสวรรคตนี้แล้ว ก็มีข้าฯ กับนายบุญชัยสองคนเท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบด้วย"

ใช่แล้ว, กรณีสวรรคตเกิดขึ้นจริงในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลาประมาณ ๐๙.๒๕ น. เหตุเกิด ณ ห้องพระบรมมหาราชวัง บนพระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง และแม้ว่าขณะเกิดเหตุมีนายชิต-นายบุญชัย จำเลยนั่งอยู่หน้าประตูทางเข้าห้องพระบรมมหาราชวัง แต่ก็ไม่ได้สมรู้ร่วมคิดด้วย (ดังคำวินิจฉัยของศาลที่ยกมาข้างต้น) สำหรับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นั้น นอกจากจะไม่ได้สมรู้ร่วมคิด เช่นเดียวกับนายชิต-นายบุญชัย จำเลยทั้ง ๒ นั้นแล้ว ในเช้าวันเกิดเหตุ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ อยู่ห่างจากสถานที่เกิดเหตุที่นับสิบกิโลเมตร และลาออกจากราชการไปแล้วก็ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมนายเฉลียว ปทุมรส จึงถูกลากเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตด้วย นอกเสียจากว่านายเฉลียว ปทุมรส เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และเป็นคนจังหวัดอยุธยาเช่นเดียวกับท่านปรีดี พนมยงค์ ก็เท่านั้นเอง

ดังนั้น เมื่อนายเฉลียว ปทุมรส ถูกจับในคดี ๑๐ พศกจิกายน ๒๔๙๕ พ.ต.อ. เยื่อน ประภาวัตร ผู้ไปจับกุมได้ค้นพบบันทึกลับของ พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ที่ระบุว่า ท่านถูกพระพิณจชนคดีบีบบังคับให้เป็นพยานเท็จ (ถ้าไม่ยอมเป็นพยานจะเอาเป็นผู้ต้องหาด้วย) ปรีกปรัผู้บริสุทธิ์ พ.ต.อ. เยื่อนฯ จึงถามคุณเฉลียวฯ ว่า ทำไมไม่หนีไปเสีย (ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์สั่งปล่อยพ้นข้อหาขณะนั้นคดีอยู่ระหว่างศาลฎีกา) คุณเฉลียวตอบอย่างนัยเลงอยุธยาว่า "ผมจะหนีทำไม ในเมื่อผมบริสุทธิ์" และคุณเฉลียวก็ต้องตายเพราะความบริสุทธิ์นั่นเอง

ปัจฉิมวาจาของ ๓ นักโทษประหาร

หลังจากที่ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษให้ประหารชีวิตจำเลยทั้ง ๓ คน เมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๙๗ แล้วต่อมาในวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๙๗ จำเลยทั้ง ๓ ได้ทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ แต่ฎีกาดังกล่าวได้ตกไปในปีที่สุด

เกี่ยวกับการยื่นถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของจำเลยทั้ง ๓ นั้น พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม (บุตรชายของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ได้เขียนไว้ในหนังสือ "จอมพล ป. พิบูลสงคราม" พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ มีความตอนหนึ่งเป็นบทสนทนาระหว่าง พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม (ผู้เขียน) กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศญี่ปุ่นว่าดังนี้

"...ข้าพเจ้าจึงระงับใจไม่ได้ที่ต้องเรียนถามจอมพล ป. พิบูลสงคราม วันหนึ่งที่ประเทศญี่ปุ่นว่า ในฐานะที่เวลานั้น (พ.ศ. ๒๕๙๘-ผู้เขียน) ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ เหตุใดท่านจึงไม่ขอพระราชทานอภัยโทษให้จำเลยสามคนที่ถูกศาลฎีกาพิพากษาประหารชีวิต ท่านตอบข้าพเจ้าทันทีอย่างหนักแน่นว่า พ่อได้ขอพระราชทานอภัยโทษขึ้นไปถึงสามครั้ง ได้พยายามทำหน้าที่ของพ่อ จนถึงที่สุดแล้ว ในอดีตที่ผ่านมา มีน้อยครั้งที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องเสียใจบ้างเมื่อทำอะไรไม่สำเร็จ แต่ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นครั้งใดที่ท่านจะเสียใจหนักยิ่งไปกว่าที่ข้าพเจ้ากำลังเห็นท่านครั้งนั้น ขณะเมื่อได้ตอบคำถามของข้าพเจ้าจบ ด้วยใบหน้าที่เคร่งขรึมและสนใจไม่เปลี่ยนแปลง (จากหนังสือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หน้า ๖๘๗) และก็สอดคล้องกับหนังสือแฉงานศพของนายชิต สิงหเสนี ที่บุตรสาวของท่านได้บันทึกไว้ในหนังสือเล่มนั้น มีความว่า

"ภายหลังที่พ่อถูกประหารชีวิตแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ส่งนาย ฉาย วิโรจน์ศิริ เลขานุการส่วนตัวของท่านไปหาพวกเรา แจ้งให้ทราบว่ารัฐบาลยินดีจะให้การอุปการะความเป็นอยู่การศึกษาแก่พวกเราทุกประการ พวกเราปรึกษาหารือกัน และในที่สุดตกลงรับความช่วยเหลือจากรัฐบาล เพื่อเป็นเครื่องยืนยันในความบริสุทธิ์ของพ่อ รัฐบาลจึงให้ความช่วยเหลือแก่พวกเรา ความช่วยเหลือนี้ฟังมาเล็กน้อยในสมัยรัฐบาล จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์"

นอกจากนี้คุณช่อม ชัยสิทธิเวช ภรรยาของเรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ผู้ที่โจทก์พยายามเสกสรรปั้นแต่งพยานเท็จให้เป็นมือปืนและต้องลี้ภัยคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๙๐ ไปอยู่ต่างประเทศนั้น ก็ยังได้รับเมตตาให้เข้าทำงานเป็นแม่บ้านของโรงเรียน ภปร. ที่นครชัยศรี

ในที่สุดวันจากไปของผู้บริสุทธิ์ทั้ง ๓ ก็มาถึง คือเช้ามีดวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๙๘ และหลังจากวันเสด็จจากไปของพระองค์ผู้ทรงเป็นที่รักของคนไทยทั้งชาติเมื่อ ๙ มิถุนายน ๒๕๘๙ เป็นเวลา ๘ เดือน ๘ วัน

วันนั้น พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งครองตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจด้วย ได้ไปเป็นประธานควบคุมการประหารชีวิตผู้บริสุทธิ์ทั้งสามด้วยตนเอง และได้มีโอกาสพูดคุยกับทั้งสามคนนั้นตามลำพัง นัยว่าได้มีการบันทึกเสียงการพูดคุยนั้นไว้ด้วย

สำหรับคุณเฉลียว ปทุมรสนั้น ขณะเกิดเหตุปลงพระชนม์ เขาอยู่ไกลจากจุดเกิดเหตุนับสิบกิโลเมตร และออกจากราชการไปแล้วด้วย คำสนทนาของเขาในเรื่องนี้ก็คงเช่นเดียวกับคนอื่นที่อยู่นอกเหตุการณ์รวมทั้ง ท่านปรีดีด้วย คือไม่รู้อะไรในเรื่องนี้เลย นอกจากจะยืนยันในความบริสุทธิ์ของเขา และเขาก็คงจะนึกถึง โคลงสี่สุภาพของศรีปราชญ์ที่จารึกไว้บนพื้นทรายก่อนถูกประหารชีวิตที่ นครศรีธรรมราช ว่า

"ธรณีนี้นี้	เป็นพยาน
เราก็คิษย์อาจารย์	หนึ่งบ้าง
เราผิดท่านประหาร	เราชอบ
เราบ่ผิดท่านมล้าง	ดาบนี้ คินสนอง"

ส่วนคุณชิต-คุณบุศย์ นั้น เนื่องจากขณะเกิดเหตุ เขาทั้งสองนั่งอยู่หน้าประตูทางเข้าห้องพระบรรทม และเป็นทางเดียวที่จะเข้าสู่ห้องพระบรรทมในเวลานั้น ดังนั้น ถ้ามีผู้เข้าไปปลงพระชนม์ คุณชิต-คุณบุศย์ จะต้องเห็นอย่างแน่นอน

คุณฟีก ฦ สงขลา ทนายความของสามจำเลย เคยสอบถาม คุณชิต-คุณบุศย์ ว่าใครเข้าไปปลงพระชนม์ในหลวง คุณชิต-คุณบุศย์ไม่ยอมพูด แต่กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ คุณชิต-คุณบุศย์จะยอมพูดความจริงก่อนตายหรือไม่ ไม่มีใครรู้

แต่เป็นที่รู้กันในภายหลังว่า พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ได้ทำบันทึกคำสนทนากับผู้ต้องประหารชีวิต ทั้ง ๓ คน ในเช้าวันนั้นเสนอจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ่านแล้ว แหกกลับไปว่าให้เก็บไว้ในแฟ้มลับสุดยอด

ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตำรวจหรือฟื้นคดีสวรรคตขึ้นมาพิจารณาใหม่ เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกประหารชีวิตทั้ง ๓ คน และท่านปรีดีฯ แต่ตามกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ เมื่อคดีถูกพิพากษาถึงที่สุดแล้วเป็นอันยุติ ดังนั้น ถ้าจะรื้อฟื้นคดีสวรรคตขึ้นมาพิจารณาใหม่ ก็ต้องมีกฎหมายรองรับให้อำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเตรียมการที่จะออกกฎหมายดังกล่าวนี้ และได้บอกคุณสังข์ พัทโนทัย คนสนิทผู้รับใช้ใกล้ชิดให้ทราบ เพื่อแจ้งไปให้ท่านปรีดีฯ ซึ่งขณะนั้นท่านพำนักอยู่ ณ สาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับทราบ

ต่อจดหมายของคุณสังข์ พัทโนทัย ที่มีไปถึงท่านปรีดีฯ เล่าถึงบันทึกของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ และความดำริจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าวข้างต้น ท่านปรีดีฯ ได้มีจดหมายตอบคุณสังข์ พัทโนทัย ลูกชายของคุณสังข์ฯ ได้มอบให้หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์นำไปเปิดเผยในฉบับวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๒ ที่ผ่านมา ดังสำเนารายละเอียดต่อไปนี้

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

คุณสังข์ พัทโนทัย ที่รัก

ผมได้รับจดหมายของคุณฉบับลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้กับหนังสือ ความนึกในกรงขัง แล้วด้วยความรู้สึกขอบคุณมาก ในไมตรีจิตและความเป้นธรรม ที่คุณมีต่อผม

ผมมีความยินดีมากที่ได้ทราบจากคำยืนยันของคุณว่า ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม มิได้เป็นศัตรูของผมเลย ท่านมีความรำลึกถึงความหลังอยู่เสมอและอยากจะเห็นผมกลับประเทศทุกเมื่อ แม้ว่าเหตุการณ์ทางการเมืองจะเป็นดังที่คุณกล่าวว่าการไม่ช่วยเราเสมอไปและจำเป็นต้องใช้ความอดทนอยู่มากก็ตาม แต่ผมก็มีความหวังว่าโดยความช่วยเหลือของคุณผู้ซึ่งมีใจเป้นธรรม และมีอุดมคติที่จะรับใช้ชาติและราษฎรอย่างบริสุทธิ์ผมคงจะมีโอกาสทำความเข้าใจกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงเจตนาดีของผมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการงานของชาติและราษฎรที่เราทั้งหลายจะต้องร่วมมือกันเพื่อความเป็นเอกราชสมบูรณ์ของชาติ ผมจึงมีความปรารถนาเป้นอย่างมากที่จะได้มีโอกาสพบกับคุณในเวลาไม่ช้านัก เพื่อปรึกษาหารือกับคุณถึงเรื่องนี้และเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงอีกหลายประการ ซึ่งบางทีคุณอาจต้องการทราบ

ผมเห็นว่าคุณได้บำเพ็ญบุญกุศลอย่างแรงในการที่คุณได้แจ้งให้ผมทราบถึงบันทึกที่คุณเผ่าได้สอบถามปากคำคุณเฉลียว ชิต บุศย์ ก่อนถูกยิงเป้าที่ยืนยันว่าผู้บริสุทธิ์ทั้งสามรวมทั้งตัวผมมิได้มีส่วนพัวพันในกรณีสวรรคต ดังนั้น นอกจากผมขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมายังคุณ ผมจึงได้ตั้งจิตอธิษฐานขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยโปรดดลบันดาลให้คุณมีความสุขความเจริญอยู่ ๆ ขึ้นไปและประสบทุกสิ่งที่คุณปรารถนาทุกประการ

ผมขอส่งความรักและนับถือมายังคุณ

แต่ความดำริของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องล้มเหลว เมื่อข่าวจะออกกฎหมายให้รื้อฟื้นคดีที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดแล้วให้นำขึ้นมาพิจารณาใหม่ได้ (ถ้าหากโจทก์หรือจำเลย มีเอกสารหลักฐานที่ฟังค้นพบใหม่) ได้แพร่ออกไปถึงบุคคลบางจำพวก และคนพวกนั้นได้สนับสนุนจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

ทำรัฐประหารโค่นจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่นเดียวกับที่เคยสนับสนุนคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๐ ทำรัฐประหารล้มรัฐบาลหลวงธำรง (ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันคือกลัวว่ามีป็นตัวจริงจะถูกเปิดเผย)

ท่านปรีดีฯ ได้พูดถึงเรื่องนี้ เมื่อหนังสือพิมพ์มหาสารวัตร โดยคุณวีระ โอสถานนท์ ได้ไปสัมภาษณ์ท่านขณะที่ท่านพักอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

คุณวีระ โอสถานนท์ ถามว่า

"มีผู้พูดกันว่า จอมพล ป.ฯ และ พล.ต.อ. เผ่าฯ ได้หลักฐานกรณีสวรรคตใหม่นั้น ท่านจะบอกได้หรือไม่ว่าจะอะไร"

นายปรีดี พนมยงค์ ตอบว่า

"แม้ศาลฎีกาซึ่งมีผู้พิพากษาคณะเดียว โดยมีได้มีการประชุมใหญ่ของผู้พิพากษาศาลฎีกาได้ตัดสินประหารชีวิตนายเจสสิว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี นายบุศย์ ปัทมศริน ไปแล้วก็ตาม แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งตัวแทนไปพบผมในประเทศไทย (หลังจากที่คุณสังข์ฯ ได้รับจดหมายขอคุณจากท่านปรีดีฯ แล้ว) แจ้งว่า ได้หลักฐานใหม่ที่แสดงว่าผู้ถูประหารชีวิตทั้งสามคนและผมเป็นผู้บริสุทธิ์

"ฉะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงจะเสนอสภาผู้แทนราษฎรได้ออกกฎหมายให้มีการพิจารณาคดีใหม่ด้วยความเป็นธรรม"

"ครั้นแล้วก็มีผู้ยุยงให้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพวกทำรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ โค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม"

"ในระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปลี้ภัยอยู่ใน ส.ร.อ. ชั่วคราว ก็ได้กล่าวต่อหน้าคนไทยไม่น้อยกว่า ๒ คนถึงหลักฐานที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ได้มานั้น"

"อีกทั้งในระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ย้ายจาก ส.ร.อ. มาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น ก็ได้แจ้งแก่นบุคคลไม่น้อยกว่า ๒ คน ถึงหลักฐานใหม่นั้น พร้อมทั้งมีจดหมายถึงผม ๒ ฉบับ ขอให้ผมขอโทษกรรมแก่การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ทำผิดพลาดไปในหลายกรณี"

"ผมได้ถือคติของพระพุทธองค์ว่า เมื่อมีผู้รู้สึกตนผิดพลาดได้ขอโทษกรรม ผมก็ได้ขอโทษกรรมและขออนุโมทนาในการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ไปอุปสมบทที่วัดพุทธ....."

"พวกฝรั่งก็สนใจกันมาก เพราะเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ที่ไม่มีอายุความ ความจริงอาจปรากฏขึ้น แม้จะล่วงเลยมาหลายร้อยปีก็ตาม"

"ทุกวันนี้ก็มีคนพูดขบขันกัน ถึงกับนักเรียนหลายคนถามผม ผมก็ขอตัวว่าเป็นเรื่องที่ไม่ออกบอกไม่ได้ในขณะนี้ จึงขอฝากอนุชนรุ่นหลังและประวัติศาสตร์ตอบแทนด้วย"